

UPPSALA UNIVERSITET

TEOLOGISKA INSTITUTIONEN

Magisterutbildningen i teologi , uppsats 20 p

Höstterminen 2004

Handledare; Professor Sven- Erik Brodd

Pentekostal Spiritualitet

**Med särskild hänsyn till Sven Lidmans och Lewi Pethrus
1940-tals produktion**

Björne Erixon

Kaggeholms folkhögskola

178 54 EKERÖ

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	
1.1 Problemformulering	3
1.2 Definitioner	4
1.3 Historisk bakgrund	8
1.4 Huvudpersoner	9
1.5 Materialet	11
1.6 Metod	12
1.7 Disposition	13
2 Analys av Sven Lidmans spiritualitet	14
2.1 Trossatser	14
2.2 Gudsbild	17
2.3 Människosyn	18
2.4 Den kristna gemenskapen	21
2.5 Grundhållningar	24
2.6 Handlingsmönster	25
2.7 Bibelbilder	27
2.8 Kultursyn	29
2.9 Sammanfattning	32
3 Analys av Lewi Pethrus spiritualitet	35
3.1 Trossatser	35
3.2 Gudsbild	38
3.3 Människosyn	40
3.4 Den kristna gemenskapen	42
3.5 Grundhållningar	44
3.6 Handlingsmönster	47
3.7 Bibelbilder	50
3.8 Kultursyn	51
3.9 Sammanfattning	52
4 En jämförelse mellan Sven Lidmans Lewi Pethrus apiritualitet	55
5 Personliga reflexioner	60
Käll - och litteraturförteckning	64

1 INLEDNING

1.1 Problemformulering

Mitt studieområde i uppsatsen är pentekostal spiritualitet. Dels vill jag göra det eftersom det handlar om delar av mina andliga rötter. Jag söker en djupare förståelse av pentekostal identitet. Dels tror jag att det kan vara en ekumenisk utmaning att söka beskriva detta fenomen. Svensk Pingströrelse är en av många samtalspartners i den kristna ekumeniken. Samtidigt vet vi att den internationella pentekostalismen växer starkt, inte minst i stora delar av Tredje världen.

Jag har valt att studera två ledande personer inom den svenska Pingströrelsen. Det är författaren Sven Lidman och Lewi Pethrus, rörelsens ledare under många år. Jag vill kort redogöra för min personliga bakgrund angående SL och LP. Det är personer som jag på olika vägar lärt känna. Jag har läst Lidmans predikningar under många år. Min pappa var i början av 50-talet pastor i den pingstförsamling som Sven Lidman blev medlem i efter konflikten med Pethrus och uteslutningen ur Filadelfiaförsamlingen i Stockholm. Jag har läst Pethrus produktion och följt hans ageranden under många år både inom pingströrelsen och i aktuella samhällsfrågor.

Under många år samarbetade Lidman och Pethrus inom en växande väckelserörelse. I slutet av 1940-talet utbröt en öppen konflikt mellan dem. Sven Lidman uteslöts ur Filadelfiaförsamlingen i Stockholm. Och därmed ur pingströrelsen. Denna händelse påverkade många pingstvännen och gav djupa sår i själen. Hur kunde det hända, var det en ofrånkomlighet? Mitt fokus är dock inte själva konflikten mellan Lidman och Pethrus. Däremot vill jag söka komma bakom den.

Jag tror att frågor kring spiritualitet kan kanske vara en möjlighet att komma under ytan på konflikten. Min huvudfråga är då: vilken form av spiritualitet gestaltade dessa aktörer under 1940-talet? Jag vill koppla ihop den frågan med frågan om konflikten mellan Lidman och Pethrus.

En annan fråga blir därför; Kan en del av bakgrunden till konflikten ligga i olika betoningar av eller vissa skiljaktigheter gällande deras spiritualitet? Mitt fokus i studiet är sålunda studiet av Lidmans och Pethrus spiritualitet. Båda (SL och LP) har efter striden beskrivit 1940-talet som det avgörande årtiondet med avseende på konflikten. Båda anser att en spänning, mellan dem pågick under ytan under hela 1940-talet, med förkänningar redan under 1930-talet.¹ Därför blir det naturligt att fokusera 1940-talet i mitt studium.

En komplikation när vi studerar de former av spiritualitet som SL och LP gestaltar under 1940-talet är det enkla faktum att båda personerna före 40-talet utvecklat kristen tro under lång tid. Och efter 40-talet fortsätter bägge att ge form åt kristen spiritualitet. Att avgränsa en tid, som jag avser att göra, vid studiet av två personers spiritualitet, är ändå nödvändigt. Bland annat på grund av det myckna material som existerar krävs en sådan begränsning. Dessutom kan väl 10 år ses som en lagom tid att hantera.

1.2 Definitioner

Vad är pentekostal spiritualitet? Som bakgrund behöver jag först definiera några termer. Pentekostalism, pingstväckelse och pingströrelse är några termer som getts olika innehåll. Jag anger här de definitioner jag avser att använda i min uppsats.

Med termen pentekostalism avser jag den internationella kristna riktning som idag främst har sin största utbredning i Tredje världen. Den kännetecknas av stark betoning på Andens gåvor, tungotal, praktiserande av förbön för sjuka och andra liknande karismatiska företeelser.² Pingstväckelsen är det andliga inflytande som fick sitt första nedslag i Sverige från början av 1900-talet, med förelöpare i helgelseörelser under slutet av 1800-talet.³ Med termen Pingströrelse betecknar jag en sammanslutning av församlingar i vårt land, med stark inre samhörighet och lösa organisatoriska band mellan sig. Det handlar om församlingar som slöt upp på Filadelfiaförsamlingen i Stockholms sida sedan den församlingen uteslöts ur Svenska baptistsamfundet 1913. Mitt bruk av termerna Pingstväckelse och Pingströrelse är hämtade från vår tid. Under 1940-talet använder både SL och LP

uteslutande termen Pingstväckelsen när de beskriver det sammanhang de är involverade i.

Termen pentekostal (med bakgrund i engelskans pentecostal) avser den fromhet, teologi och andligt liv som människor och församlingar inom pingstväckelsen, internationellt och nationellt, gestaltar.⁴

Termen spiritualitet är ett oerhört vitt begrepp. Det används inom kyrkovetenskaplig forskning för att beteckna kyrkans gemensamma liv.

Alf Härdelin ger denna definition:

I ett försök till sammanfattande definition kunde man därför säga, att spiritualitet är det av teologiskt lärande, kyrklig praxis och historisk och social situation bestämda andliga liv, i vilket de kristna existentiellt gestaltar sin kristna tro .⁵

I spiritualitet kan alltså ingå t.ex. gudstjänstliv, böner och andra nådemedel, teologi, etik och det gemensamma kristna livet. Det är helhetssynen, det holistiska perspektivet som står i fokus. Jag ansluter mig till den beskrivning Härdelin ger av kristen spiritualitet.

När det gäller att specifikt beskriva pentekostal spiritualitet utgår jag från Steven Lands arbete. Jag ansluter mig till hans beskrivning av pentekostal spiritualitet. Land har speciellt studerat den unga pingstväckelsen. Enligt den välkände forskaren av Pingstväckelsen, Walter Hollenweger, är de tio första åren i en rörelses historia "hjärtat av spiritualiteten." Land ansluter sig till denna beskrivning.⁶

Hur beskriver nu Land pentekostal spiritualitet? Han har ett integrativt och holistiskt betraktelsesätt i sin beskrivning. Han använder tre nyckelbegrepp. De är beliefs (trossatser), affections (grundhållningar) och practices (handlingsmönster). Poängen för Land är att den pentekostala spiritualiteten gestaltas som ett integrativt mönster av dessa tre dimensioner. Han talar om ortodoxi, ortopraxi (rätt handling) och ortopathi (rätta grundhållningar).⁷

Denna spiritualitet gestaltas enligt Land inom en ram av en stark och brinnande apokalyptisk vision, närd av speciella tolkningar av bibelns framställningar om den yttersta tiden.

Några centrala citat hos Land kan belysa hans sätt att närma sig och beskriva pentekostal spiritualitet. *Spirituality is defined as the integration of beliefs and practices in the affections which are themselves evoked and expressed by those beliefs and practices.* ⁸

To state this claim / nämligen integrationen av trossatser, handlingsmönster och grundhållningar , min kommentar / in a more formal way: orthodoxy (right praise- confession) ,orthopathy (right affections) and orhtopraxy (right praxis) are related in a way analogous to the interrelations of the Holy Trinity. God who is Spirit creates in humanity a spirituality which is at once cognitive, affective and behavioral , thus driving toward a unified epistemology , metaphysics and ethics. To speak of and long for the full realization of this reality is the privilege and pain of christian theology. ⁹

Enligt Land är det grundhållningarna som utgör hjärtat i den pentekostala spiritualiteten.¹⁰ Han behandlar främst tre grundhållningar: gratitude, compassion och courage ¹¹.

Grundhållningarna är, enligt Land, mer än flyktiga känslor som kommer och går, även om de kan finnas i grundhållningarna. Dessa kännetecknas främst av tre drag, de har Gud som objekt, de står i relation till Gud, kyrkan och världen och de präglar en person på ett bestående sätt. När det gäller handlingsmönster i den pentekostala kontexten ger Land denna beskrivning, *Pentecostal practices were those actions undertaken on the basis of the beliefs , expressive and formative of the affection , and impacted by the inbreaking of the kingdom of God in spiritual power and manifestations.* ¹²

Om vi utgår från Lands beskrivning ser vi behovet av att hos SL och LP upptäcka och undersöka helheten av den kristna existensen, som dessa två gestaltade. Jag kommer att ha Lands definition och beskrivning av pentekostal

spiritualitet som grund för min undersökning av SL och LP. För att komplettera bilden vill jag dessutom ställa en rad sökfrågor till materialet. Dessa sökfrågor gäller hur SL och LP ser på och behandlar frågorna om gudsbild, människosyn, den kristna gemenskapen, bibelbilder eller användning av bibeln samt frågan om synen på kulturen/världen.

När det gäller synen på kulturen eller "världen" använder jag mig av den taxonomi som ursprungligen Niebuhr lagt fram i boken *Christ and Culture*. Mc Grath gör ett kort referat av Niebuhr. Jag följer den framställningen.

1 Christ against culture

Här ses kulturen och världen i stridens och kampens tecken. Världen är en fientlig omgivning för kristen tro och praxis. Gudsrikets värderingar strider mot denna världens inriktning. Ett historiskt exempel på denna hållning är t.ex. kyrkan under de tre första århundradena.

2 The Christ of Culture

Här speglas en mycket positiv syn på kyrkans relation till kultur och värld. Mc Grath tar 300-talets kyrka som konkret exempel, den som med stor glädje hälsar kejsar Konstantins insats för kyrkan. Medeltidens kyrka och den tyska protestantismen kan vara andra historiska exempel på samma grundsyn.

3 Christ above Culture

Kulturen beskrivs här som ej fullkomlig, men den kan lyftas upp och förvandlas redan i denna tiden. Thomas a Aquino kan vara ett typiskt exempel på denna grundinställning. En inkarnatorisk teologi är ofta en naturlig bakgrund i det här synsättet på kultur och värld.

4 Christ and Culture in paradox

Det finns en spänning mellan Kristus, den kristna kyrkan och kulturen. De kristna anmodas att hålla den vid liv, men samtidigt gäller det att leva i världen. Guds värderingar accepteras inte alltid i världen. Luther och Bonhoeffer ges som exempel på denna inställning.

5 Christ the transformer of Culture

Denna hållning liknar nr 3. Förvandlingen av kulturen ses dock här mer som en framtida realitet. Bröderna Wesley ges här som ett historiskt exempel på denna grundhållning till kultur och värld (till hela avsnittet ovan om synen på kultur och värld. Se MC Grath).¹³

1.3 Historisk bakgrund

1940- talet är den historiska ram inom vilket min undersökning rör sig. Eftersom mitt fokus ligger på att söka beskriva den spiritualitet som SL och LP gestaltar under denna tid kan jag här fatta mig kort.

Början av 1940-talet präglas självfallet av 2:a världskriget. Även pingstförsamlingarna påverkas, precis som alla svenskar, av detta faktum..

Under 1940-talet tar LP många olika initiativ, som speglar ett växande medvetande om omvärldens betydelse för Pingströrelsen och kristen tro i samhället. LP deltar med Ärkebiskopen i ett upprop inför "den inre beredskapens dag" i juni 1940. Två år senare kommer hans bok *Idag lek, i morgon tårar*. Det är en skarp vidräkning med film, teater och andra "nöjeslivets avarter". LP inbjuder till Döparkonferensen 1944. Han tar vidare initiativ till Kaggeholms folkhögskola 1942. Den ska stärka tron hos eleverna och öka det kristna inflytandet i samhället. Inför valet 1944 håller LP en predikan om att ge kejsaren vad kejsaren tillhör och Gud vad Gud tillhör. Den kommer sedan ut i bokform. Här möter vi en plädering för aktivt engagemang i samhällsfrågor.

I november 1945 startar LP sitt kanske största projekt, en daglig tidning, Dagen. 10 års kamp, motstånd och planering krönes med framgång. De första åren efter kriget upptas Pingströrelsen av viktiga frågor. Förankringen av Dagen behöver fortsätta. Enhetskonferensen med ÖM äger rum 1946. LP innehar hela tiden en central roll i skeendet.¹⁴

Lidmans roll under 1940-talet är predikantens. Utifrån Filadelfiakyrkan i Stockholm och i samband med många resor i landet utövar han sin predikokost. Den får sin konkreta uttryck i 7 predikosamlingar under 1940-talet. Konflikten mellan Lidman och Pethrus blir offentlig vintern 1948.

Några statistiska uppgifter kan belysa situationen inom Filadelfia församlingen i Stockholm och inom Pingströrelsen i Sverige under 1940-talet.

Filadelfiaförsamlingen i Stockholm har följande dop- och medlemssiffror under några år av 1940-talet. 1940 tillkommer 217 nya medlemmar genom dop och bekännelse. Medan medlemsantalet för samma år är 6.105.¹⁵ Under 1945 döps 131 och medlemsantalet är 6.395.¹⁶ Siffrorna för 1948 är intressanta. Under året blir ju konflikten mellan SL och LP offentlig. Genom dop och bekännelse tillkommer 135 nya medlemmar. 89 medlemmar beskrivs som "skilda från församlingsgemenskapen". 103 personer begär under detta år utträde ur församlingen, som det heter, "på egen begäran". Medlemsantalet för 1948 är 6.180.¹⁷ Som jämförelse kan vi nämna att antalet döpta för 1933 är 306, med ett medlemsantal på 4.993.¹⁸ Medlemsantalet i Pingströrelsen i hela landet mellan 1940 till 1950 steg från 69.373 till 82.700.¹⁹

Den största medlemsökningen inom Pingströrelsen ägde dock rum mellan åren 1930 till 1935. Pingströrelsen ökar under de åren med drygt 20 tusen medlemmar.

1940-talet innebär att den stora expansionen ligger bakom. Nu träder pingströrelsen mer eller mindre in i en tid av konsolidering. 1940-talet blir för Pingströrelsen sålunda både en tid av konsolidering och en växande inre konflikt mellan dess viktigaste ledargestalter.²⁰

1.4 Huvudpersoner

Sven Lidman (1882- 1960)

Sven Lidman föddes i Karlskrona 1882. Han debuterade tidigt som diktare. Han blev känd som en ytterst frispråkig poet med avseende på sensuella aspekter av människolivet. Han skrev några dramer och romaner. Romanen "Såsom genom eld" kom 1920. Den 17 mars 1917 genomgick SL en dramatisk och omvälvande kristen omvändelse.

Omvändelsen blev sedan hans stora och ofta återkommande tema i många predikningar. Under åren närmast efter sin omvändelse ägnade SL sig åt intensiva studier av fromhetslitteratur, inte minst romersk- katolsk.²¹ Lidman blev

pingstvän sommaren 1921. Samma år avslutade han sin översättning av Augustinus Bekännelser, där hans förord är en hänförd hyllning till Jesus "och Honom som korsfäst". Från 1922 fram till brytningen med LP 1948 var SL redaktör för pingstvännernas Veckotidning, Evangelii Härold. Under åren i Pingströrelsen tillhörde SL Filadelfiaförsamlingens i Stockholms styrelse., dessutom gjorde han talrika predikobesök ute i svenska bygder. På Bonniers förlag gav han ut många predikosamlingar. Den första kom 1923 och heter "Bryggan håller". Den sista predikosamlingen kom 1950 (på Natur och Kultur) med titeln *Stjärnan som tändes på nytt*. 1948 blev brytningen med LP offentlig. Samma år uteslöts SL ur Filadelfiaförsamlingen .

Lidmans "uppgörelsebok", *Resan till domen*, där han redogör för sina skäl till brytningen med LP, kom ut 1949 och väckte stor uppståndelse i dåtidens Sverige. Efter brytningen med LP upptogs hans tid med att skriva memoarer. Han bekänner där sina "ungdomssynder." Mellan åren 1952 och 1957 kom fyra memoardelar, som väckte stor uppståndelse, bland annat för dess för den tiden frispråkiga skildringar av SL:s "kvinnoaffärer" från ungdomstiden innan han blev en kristen.

Memoarerna uttrycker en stark självrannsakan.²² Några år efter brytningen mellan SL och LP försonades de bägge, men vägen tillbaka in i Pingstväckelsen blev aldrig en verklighet.²³ I början av 1960 avlider SL. Under många var det tyst om honom inom Pingströrelsen. De senaste åren kan nog räknas som en slags "återkomst" för Sven Lidman inom pingströrelsen.²⁴

Lewi Pethrus (1884- 1974)

LP föddes 1884 i Västra Tunhems socken i Västergötland. Han började tidigt förvärvsarbete.. Vid 15- års åldern genomgick han en kristen omvändelse. Han vistades cirka 1,5 år på Betelseminariet för teologiska studier .Under den tiden upplevde han en allvarlig troskris. Den övervanns dock.

LP började tidigt predika evangelium både i Norge och Sverige, främst inom baptistiska kretsar. 1907 läste han om väckelsen i Norge under metodisten Barratts ledning. Där förekom bland annat tungotal och andedop. LP greps av

väckelsen och blev för resten av sitt liv en ivrig förespråkare för Pingstväckelsen. 1911 blev han föreståndare och pastor i Stockholms 7:e Baptistförsamling, Filadelfia. 1913 uteslöts Filadelfia ur Svenska Baptistsamfundet. En formell anledning var församlingens något friare nattvardssyn. En viktig faktor var det förhållandet att Filadelfia blivit ett fäste för "den nya rörelsen", dvs Pingstväckelsen. Under de närmaste åren anslöt sig ett alltmer större antal "fria församlingar" till Petrus linje. Därmed fick Pingstväckelsen med tungotal, andedop och ivrig väntan på Jesu snara tillkommelse, genom Filadelfiaförsamlingen, ett viktigt centrum i Stockholm. LP framstod alltmer som den växande väckelsens främste ledare.

Petrus första bok, som heter Jesus kommer, kom ut 1912. LP tog tidigt en rad initiativ. Dit hör Förlagsverksamhet, bibelskola, tidskriften Evangelii Härold, konferenser och med tiden flera kyrkobyggnader. Den stora Filadelfiakyrkan invigdes 1930.

Pingstväckelsen stod nu på topp. LP driver olika projekt, framför allt en daglig tidning Dagen, med start 1945. Samarbetet med SL varade, som vi noterat, mellan åren 1921 och 1948. Efter brytningen fortsätter LP sin verksamhet. Den består bland annat i predikoverksamhet, skriftställer och diverse initiativ. LP initierar Missionsradion IBRA-Radio, driver ett politiskt engagemang som leder fram till bildandet av Kristen Demokratisk Samling 1964.

LP hade under hela sitt verksamma liv ett starkt filantropiskt engagemang, speciellt uppmärksammat under krisåren på 1930-talet. 1960 startar LP Lewi Petrus Stiftelse för filantropisk verksamhet, som är missbruksvård på kristen grund. LP avlider hösten 1974. Under våren, samma år, i samband med sin 90-års dag, hyllas han av många olika representanter både från samhället och den kristna världen. Sammanfattningsvis kan vi säga att LP var ledaren, aktören, predikanten och initiativtagaren.²⁵

1.5 Materialet

Mina primärkällor är SL:s och LP:s litterära produktion under 1940-talet. När det gäller SL handlar det om en rad predikosamlingar som ligger som grund

för min analys av hans spiritualitet. De rymmer cirka 1800 sidor. De är inga dogmatiska framställningar. De kan närmast karakteriseras som ett slags kristet vittnesbörd. Det rör sig om berättelser ur livet och skildrar Lidmans möten med människor. Många predikningar hölls först i Filadelfiakyrkan, innan de senare publicerades på Bonniers Förlag.²⁶ Sekundärmaterialet om SL är främst Hans Sundbergs avhandling och Knut Ahnlunds biografi. SL har dessutom undersökts ur litterära och religionspsykologiska aspekter av Torbjörn Lengborn.

Som grund för studiet av LP har vi dels hans bokproduktion och dels en rad artiklar i Tidskriften Den Kristne 1944-47 och i dagstidningen Dagen 1945-49. När det gäller Dagen gör jag ett urval som kan sägas fokusera delar av LP:s spiritualitet, framför allt trossatser och handlingsmönster. Veckotidningen Evangelii Härold (1940-49) är självklart en viktig källa för studiet av LP:s spiritualitet.

När det gäller sekundärlitteraturen angående LP kan här nämnas speciellt Strubles och C G Carlssons avhandlingar. Jag har även studerat böcker kring pentekostalismen, dess historiska bakgrund samt pentekostal och övrig kristen spiritualitet med skilda aspekter av dogmatik, etik och den kristna existensen.

1.6 Metod

Min uppgift är att studera den spiritualitet som SL och LP gestaltade under 1940-talet. Jag har avgränsat undersökningstiden till ett årtionde. Samtidigt vet vi att båda utträttade och skrev en hel del både före och efter 1940-talet. Därför krävs det en viss försiktighet när det gäller att bedöma och beskriva resultaten av min analys av materialet.

Min tes är att SL:s spiritualitet främst är åtkomlig genom analyser av hans predikoproduktion, medan LP gestaltar en spiritualitet som främst visar sig i hans handlingar. Det är alltså en handlingsorienterad spiritualitet.

Jag avser att först undersöka den spiritualitet som SL och LP gestaltat var för sig. Därefter avser jag att göra en komparativ studie. Mina frågor berör då vilka

likheter och olikheter som kan finnas mellan SL och LP med avseende på deras spiritualitet. Kan det vara så att eventuella olikheter med avseende på spiritualitet mellan SL och LP, skulle kunna ge en djupare förståelse för deras konflikt? Min förhoppning är att genom detta studium söka få en djupare bild av och bättre förståelse för deras konflikt och bakgrunden till den. Undersökningen kan förhoppningsvis även leda till en djupare och bättre bild av och en tydligare förståelse för väsentliga delar av pentekostal spiritualitet.

I ett slutavsnitt avser jag att i form av personliga reflexioner söka ge några utmaningar till samtidens pingströrelse. Där vill jag ställa några frågor: har man tagit vara på arvet från SL och LP? Hur? Finns det dimensioner av SL:s och LP:s spiritualitet som kanske både kan ha bäring på nutida pingströrelse och förhoppningsvis även med ekumenisk betydelse?

För att ringa in och söka beskriva fenomenet spiritualitet hos SL och LP vill jag använda en rad sökfrågor. Förutom Lands tre dimensioner av pentekostal spiritualitet (trossatser, grundhållningar och handlingsmönster) kommer jag att använda följande sökfrågor vid min undersökning: Hur ser SL och LP på det vi kan kalla gudsbild? Hur ser deras människosyn ut? Hur ser de på den kristna gemenskapen? Andra viktiga sökfrågor är: Hur används bibeln i deras litterära produktion och hur ser deras kultursyn ut?

1.7 Disposition

Jag börjar min analys med att söka beskriva den spiritualitet som SL och LP var för sig gestaltade under 1940-talet. Utifrån detta studium vill jag därefter beskriva eventuella likheter och skillnader mellan SL och LP med avseende på deras spiritualitet. Efter denna genomgång avser jag att dra några slutsatser utifrån vad analysen kan ha gett. Kan de eventuella olikheterna mellan SL och LP med avseende på deras spiritualitet fördjupa bilden av och förståelsen av konflikten mellan dem? Jag avslutar framställningen med några personliga reflexioner. Jag vill ställa några frågor till resultatet av mitt studium: finns det ett arv från SL och LP som vår tids Pingströrelse bör ta vara på? Hur ser det ut? Har detta arv betydelse för den ekumeniska situationen i dag?

2 ANALYS AV SVEN LIDMANS SPIRITUALITET

Underlaget för studiet av SL:s spiritualitet består av 7 predikosamlingar . Predikosamlingarna som är utgivna under 1940-talet motsvarar nästan 1800 sidor. Detta gäller inklusive "uppgörelseboken" (min markering) Resan till domen från 1949.

Jag studerar och analyserar Lidmans spiritualitet utifrån de sökfrågor jag ovan presenterat. Det material som ligger till grund för mitt studium kan beskrivas som "poröst". Det handlar om muntligt hållna predikningar, som i efterhand publicerats. I vilken mån de är redigerade undandrar sig min bedömning. Det kan dock inte uteslutas.

Lidman talar kontextuellt in i speciella situationer. Det handlar i hög grad om ad hoc-texter. SL talar vidare in i och utifrån en miljö han väl känner till. Den har sin tydliga och speciella profil, sammanhållen av en spiritualitet som SL är en del av, samtidigt som han påverkar den på sitt speciella sätt. Predikningarna är inga läroframställningar. Det handlar mer om vittnesbörd om trons betydelse för honom och för andra människor.²⁷

En fråga, som är svår att svara på, men som bör ställas är, i vilken mån SL anpassar stil och framför allt innehåll i sina predikningar i relation till förväntningar hos den miljö han verkade i. SL:s spiritualitet påverkas under 1940-talet alltefter som hans konflikt med LP ökar i styrka. Detta märks tydligt ju närmare vi kommer brytningsåret 1948. SL blir mer och mer tydlig i sin personliga framtoning. Vi kan i texterna tydligt se en växande oro hos SL över värden som enligt honom håller på att förslösas. Framför allt från 1945 och framåt blir detta allt tydligare i predikningarna .

2.1 Trossatser

I detta avsnitt om trossatser söker jag beskriva, utifrån mer allmänt hållna perspektiv, den dimension i spiritualiteten som Land kallar för "Beliefs". Därefter avser jag att behandla olika områden som har relation till trossatser, på

olika sätt. Jag tänker här på viktiga sökfrågor, som jag vill ha svar på, som Lidmans gudsbild, människosyn, hans syn på den kristna gemenskapen, frågan om hans bibelanvändning och kultursyn eller synen på "världen".

Gång på gång målar SL upp en kontrast, mellan den genom erfarenhet omfattade tron, den upplevda tron, gentemot läror och trosbekännelser. Enligt SL räcker det med *det levande kärnordet* om beaktelsen till Fadern, Sonen och Anden²⁸ Någon gång summerar SL sin tro och hållning som i orden *Vattendop-andedop-församlingsgemenskap*.²⁹ Hans intresse ligger annars inte åt det dogmatiska hållet. Han delar med övrig Pentekostalism en aversion mot färdigskrivna trosbekännelser.³⁰

En annan orsak till denna inställning antyder SL i en predikan från 1947. Det kristna lärosystemet, skriver han, är ytterst teoretiskt utarbetad, men det leder tyvärr till *de ohyggligaste och oandligaste av strider: Man har kämpat den stora försoningsstriden*.³¹ Man kan kanske beskriva citatet som en liten ansats till en konsekvensanalys hos SL. Motsatsen till strider om kristna läror är, enligt Lidman levande verklighet, det levande mötet med Jesus, livet i Anden. Ett citat kan belysa hans hållning:

Vad som är det betydelsefullaste, det verkliga, det avgörande i Guds värld och Guds verk är aldrig läror och åsikter. Nej, där är det alltid fråga om ande, andekraft, andeliv. I Guds värld är det alltid livet som är det avgörande och aldrig läroåsikterna.³²

Citatet är hämtat från en predikan som SL låter omtrycka i "uppgörelseboken" *Resan till domen*. Detta faktum kan tolkas som att han avser att lägga tyngdpunkt på denna aspekt, som ett av flera för honom centrala inlägg, när han "gör upp med" sitt förflutna. Samtidigt är viktigt att notera att den här typen av betoningar eller markeringar kring dogmatik och läroframställningar förekommer ytterst sällan hos SL. Ett annat citat kan belysa var han lägger betoningen;

Älskade vänner, av de gudomliga tingen begripa vi ytterst, ytterst litet. Det är icke vad vi begripa av Guds underbara verk, som är det avgörande, utan det avgörande är, att Guds underbara och hemlighetsfulla vilja får gripa oss.³³

Det är sålunda, enligt SL, inte genom *tänkande och teoretiserande, genom kännande och fantiserande, genom samtal och diskussioner som man kommer in i Guds rike.*³⁴

Rent kvantitativt ser vi dessutom i materialet andra betoningar än korta sammanfattningar av den kristna tro SL delar med andra. Ett citat som belyser ytterligare hur SL beskriver sin tro är ett inlägg från Europeiska Pingstkongressen 1939, publicerat 1940.

*Vi hava inom denna väckelse talat mycket om vår längtan att få vända åter till en apostolisk kristendom. Tänk, om vi skulle kunna få göra en liten smula allvar därav också på det sättet, att vi finge lämna mer än sjutton århundradens dogmgräl och religionskrig och skiftande trosbekännelse åt sitt öde. Alltsammans. Och leva endräktigt samman i den goda bekännelsen, som våra syskon under kristendomens båda första segerrika århundraden på denna jord! Jag tror på Fadern och på Sonen och på den Helige Ande .*³⁵

SL ger däremot ingen beskrivning av hur detta skulle kunna bli en verklighet eller hur det skulle se ut om hans ideal blev en realitet. Här möter vi restaurationismen. Det betyder en strävan tillbaka till det SL uppfattar som urkristen tro och liv.

SL gör inte ofta hänvisningar till Anden, det finns bara på enstaka ställen. Så här kan han t.ex. uttrycka sig i ett sammanhang: *Oss pingstväänner måste den Helige Ande leda- eljest äro vi platt förlorade .*³⁶ Den empiriska aspekten, så typisk för pentekostal teologi och spiritualitet, tycks i SL ha en trogen representant.

När det gäller den inställning och hållning som SL intar till den dogmatiska sidan av kristen tro verkar det ändå implicit finnas en slags "teologi" eller kristendomsuppfattning.

Jag skulle vilja beskriva den hållning i lärofrågor SL intar som a-dogmatisk. Den är i alla fall inte dogmatisk eller odogmatisk. Med a-dogmatisk avser jag en hållning som visserligen anser att läran har sin givna betydelse, men att något annat har en större betydelse. Det är livet i anden, den förvandlande erfarenheten av en levande Gud som för SL har störst betydelse. Som vi skall se när vi undersöker hans gudsbild, människosyn, hans syn på den kristna gemenskapen

och hans kultursyn märker vi även i det materialet en hållning som knappast kan beskrivas som odogmatisk, snarare a-dogmatisk. Ty den innehåller ställningstaganden av tydlig art i teologiska frågor och framför allt det som gäller det kristna livet. Den kristna existensen, eller med andra ord, spiritualiteten, är hela tiden närvarande i och viktig för framställningen. Den spiritualitet som kännetecknar SL kan beskrivas som en existentiellt präglad, empiriskt inriktad och dessutom tydligt a-dogmatisk. Detta är drag som kännetecknar den tidiga pingstväckelsen.³⁷ Härmed ansluter sig pentekostal spiritualitet till en bred kristen grundhållning, gemensam för flera olika kristna traditioner.³⁸

2.2 Gudsbild

Hans Sundberg har undersökt den gudsbild SL gestaltar i hela författarskapet . Jag undersöker alltså Lidmans gudsbild under en begränsad tidsperiod. Gudsbilden belyses hos SL utifrån vilken relation och handlingsattityd till människor han ger uttryck åt i sin produktion. Enligt SL är Gud större än våra hjärtan, mer än vi kan begripa. En typisk Lidmansk vändning kan detta vara:

*Skulle det vi begripa av Gud och religionen vara det avgörande och betydelsefulla, skulle ju Gud och religionen röra sig inom en oerhörd trång och instängd liten sfär. Men ära vare Jesus, Gud är större än våra hjärtan och vet allt. Och det är med den guden vi hava att göra: Han som icke vi begripa men som begriper oss, ja än mer som kan gripa oss där vi driva omkring som offer för tillvarons virvlar och vindar.*³⁹

Vi märker här en slags "pentekostal interjektion" i uttrycket *ära vare Jesus*. Framför allt handlar det om en Gud som aktivt griper in i människans värld, till befrielse och som är större än vi kan begripa. Vi möter här en slags ansats till apofatisk teologi. Det empiriska och subjektiva perspektivet finns tydligt med hos SL när det gäller gudsrelationen: Vidare säger han: "*Allt levande gudsförhållande är ett nådesförhållande där det är fråga om gåvor.*"⁴⁰ Möjligen kan vi här pröva tanken att SL påverkats av Augustinus. Han har ju översatt Augustinus Bekännelser från latin till svenska och det finns hänvisningar till Augustinus hos honom.⁴¹

Det är enligt SL en skärande kontrast mellan mänsklig kraft och Gud.⁴² Detta är, så tolkar SL det, en mycket smärtsam upplevelse. Gud är *barmhärtighetens fader och all tröstes Gud*, ett uttryck som ofta återkommer i SL:s texter. Guds barmhärtighet tar aldrig slut.⁴³ Den är knuten till Jesu död på korset. Utifrån den hänvisningen tar SL sin utgångspunkt i ett citat från Augustinus, på latin först förstås!⁴⁴ Gud är både domare och frälsare, en gud som vet allt om människan. I en predikan hänvisar SL till en medeltida hymn, citerad på latin och översatt till svenska. I samband med detta skriver han följande sammanfattande ord:

*Det är underbar, att denne store Domare, denne den levande nödvändighetens Domare har något, som ingen mänsklig domare har. Han har en hemlighetsfull nåd till hjälp i rätt tid, just därför att Han vet, huru det ser ut i ett människohjärta. Han har känt alla gemenhetens frestelser, alla elakhetens frestelser, alla tarvlighetens frestelser, alla dyns och smutsens frestelser men icke fallit. Han har känt, förstått och vunnit seger över dem alla. Och det är inför den Domaren, som du och jag få träda fram.*⁴⁵

Vi möter här en identifikationens spiritualitet, teologiskt motiverad och förankrad.. Det handlar om en gud som, både är domare och frälsare, och en gud som förstår människan.

Det existerar hos SL en slags spänning i gudsbilden. Vi ser den mellan den starka betoningen på vedergällning och dom å ena sidan och barmhärtighet å den andra. Vilken bäring bör det ha på utformning av spiritualitet? Nådens gud spränger dock bilden. Nåden tycks väga tyngre, inom den gudsbild vi söker betrakta och som texterna hos SL uttrycker.

2.3 Människosyn

Hans Sundberg har undersökt Lidmans människosyn utifrån hela hans produktion. Jag behandlar texter från 1940-talet. Utifrån detta begränsade tidsperspektiv söker jag mejsla fram några viktiga betoningar i den människosyn som jag menar återfinns hos SL.

Människan ses ofta i relation till Gud och till synd och frälsning. Vi gör alla

våra fångpromenader, Med det avser SL livet i synden.⁴⁶ Han har ofta kraftfullt negativa ord om sig själv:

*Det har förefallit mig som om mitt jag helt enkelt varit en sjukdom, en förgiftningsprocess hos mig själv, från vilken jag till varje pris måste bli fri för att bli frisk. Jag har timmar, nätter, dygn, kämpat denna kamp på liv och död med detta underliga, vidriga, tunga kalla Något, som jag ibland kallar mitt eget jag - icke mitt sämre jag, ty allt jag är till slut "sämre jag" (Lidmans markering).*⁴⁷

Såvitt jag kan se gäller denna beskrivning inte enbart tiden före "frälsningen" i hans liv (1917). Denna beskrivning gäller även för den omvända och kristne Sven Lidman. Ser man in i sitt hjärta, hävdar SL, ser man *köld, tyngd, mörker, grymhet och hat*.⁴⁸ SL skildrar alltså en kristen människas existensvillkor.

Ibland möter vi utsagor som kan tolkas som om de vore rent generella om människan som sådan: *Människan är ett så vidrigt, själviskt djur, så kvick att bita, riva, såra, att hennes själviskhet dör först med den egna kroppen*.⁴⁹ Ja, vi har alla misslyckats.⁵⁰

Den antropologi SL ger prov på bör ses i relation till soteriologin. Han beskriver Jesus som *den store djurtämjaren*, som kan tämja de vilda djuren, det onda i människohjärtana.⁵¹ Vidare skildrar SL, som vi sett, kontrasten mellan mänsklig och gudomlig kraft som en upplevelse som är mycket smärtsam. För SL är det vidare viktigt att betona att de människor Bibeln skildrar inte är några *idealmänniskor*. Detta faktum tar han som något positivt för nutida bibelläsare. Det är därigenom möjligt att känna igen sig i Bibelns beskrivningar.⁵² Det finns även en slags kollektiv syn på människan: släktets gemensamma ångestbörda beskrivs. Varje ny generation får bära den bördan vidare.⁵³ SL skildrar ofta troende människors situation. Han beskriver hur de faller offer för fraser, och fromma talesätt..

Vi kan se en slags längtan efter en inre autencitet.⁵⁴ De troende, så menar SL, får kämpa mot *förräderiets Judas och förnekelsens Petrus*.⁵⁵ Ibland har tydligen en del samtida riktat kritik mot SL för att hysa en för pessimistisk, kanske rentav *elak människouppfattning*. Han försvarar sig mot den anklagelsen genom att hävda att han söker ge Bibelns beskrivning av människan.⁵⁶

SL använder ofta starka metaforer när han vill skildra människans predikament. En vanlig symbol är slaven, eller fången. Vi är alla fångna i det förflutna. I en predikan citerar han två gånger, nära varandra i texten, ett uttryck som belyser detta. Så skriver SL: *långa år får gälda vad stunden brutit*. Och det finns ingen nåd i orsak och verkan. Men eftersom den antropologi SL söker gestalta kopplas till soteriologin skriver han även om en som *kan klippa av kausalitetens slavkedjor*.⁵⁷ Därmed får han fram en tydlig kontrast mellan människan som *syndens fånge* och förvandlingen genom nådens evangelium. SL målar ofta i starka färger. Människan behöver fram för allt barmhärtighet. *Om vi i ett ord skulle säga, vad som finns minst av allt här på jorden - i den kallaste och hårdaste som i den varmaste och välvilligaste människosjäl - så är det levande barmhärtighet*.⁵⁸ Lägg märke till att SL hävdar att bristen på barmhärtighet både finns i *kalla* och *välvilliga* människor.

Den människosyn som växer fram vid studiet av Lidmans 1940-talsproduktion får ofta nedslag i dennes möten med människor i olika situationer. Den växer fram mer ur dessa möten än ur lärda teologiska verk. Jag vill ändå pröva tesen i vilken mån SL påverkats av Augustinus. Den påverkan gäller både antropologi och soteriologi. Dessa områden hos SL är inte lika utbyggda och systematiska i dogmatiskt avseende som hos Augustinus, men jag kan se ett slags frändskap..

Den antropologi SL ger prov på kan beskrivas vara en väsentlig del i och spela stor roll för hans spiritualitet. Dess centrum är föreställningen om alla människors absoluta behov av räddning och befrielse. Här inkluderar han tydligt även kristna människor och inte minst sig själv. Människosynen är religiöst bestämd. Det är skarpa kontraster mellan människan, även den kristna människan, och Gud. Enligt SL är det möjligheten för människan, att anförtro sig åt barmhärtighetens Fader och all trösts Gud som bildar grunden för det hopp han vill predika för människor. Och, som vi sett, inte minst för sig själv.

Människoskildringen hänger alltså nära samman med andra delar av de trossatser SL präglas utav. Människosyn och gudsbild hos SL bör ses tillsammans.

Man kan se detta i skildringen av människor, där han inte skonar sig själv. Han beskriver sig själv som en kämpande människa. Ibland desperat, ändock finns det, trots allt, ett hopp om befrielse.

2.4 Den kristna gemenskapen

Finns det en pentekostal ecklesiologi? Veli-Matti Kärkäinen har belyst och beskrivit detta.⁵⁹ SL har ingen utbyggd ecklesiologi. Däremot kan vi studera i materialet hur han ser på, värdesätter och bedömer den kristna gemenskapen. Jag tror att det är korrekt att beskriva SL som individualist. Samtidigt existerar han i en kristen gemenskap, främst Filadelfiaförsamlingen i Stockholm och i de många pingstförsamlingarna utanför huvudstaden. Under många predikoresor möter han många *bröder och systrar*, som han kallar dem. Och människor söker upp honom. Ur dessa möten, i dessa relationer växer det fram bilder av den kristna gemenskapen. Han kan använda mångas gemensamma erfarenhet av Jesus som ett slags sanningskriterium.⁶⁰

Hur beskriver SL den kristna gemenskapen? Vid den Europeiska Pingstkongressen 1939 i Stockholm, liknar han den vid ett myggmoln som hålls samman av *en ton*. Han hänvisar inte till bibliska utsagor. Hans grund är zoologins rön om myggor.⁶¹ Sammanhållningen tycks vila på en empirisk, subjektiv och emotionell grund. Antagligen behöver han dock inte i den kontexten närmare utlägga den gemensamma teologiska grunden. Det var ju ändå pingstvännen från Europa som var han talade till. En annan aspekt som återkommer då och då i beskrivningen av den kristna gemenskapen är att pingstvännen inte så lätt går att lura. I kampen mellan det falska och det äkta i det andliga livet tillsammans i en gemenskap litar SL på detta.

*I tjuugoett år har jag levat på den sanningen att ingen lurar Gud. Men nu kan jag också säga, att det är ganska svårt att lura en del pingstvännen. De har hört rösten, de ha upplevat den andliga verkligheten, de har varit med om detta underbara, att strömmar av levande vatten flutit fram genom deras innersta.*⁶²

Eller annorlunda formulerat: en pentekostal spiritualitet ger enligt SL möjlighet till en urskiljning, som växer med tiden.

Lidman beskriver ofta den kristna gemenskapen utifrån bönen, framför allt den gemensamma bönen. Han upplever sig själv innesluten i *församlingens bedjande, levande hjärta*.⁶³ Så här beskriver han en bönedag i församlingen:

*Jag hade en sådan känsla att så här såg det säkerligen ut bland det första århundradets kristna, när de lågo i bön. Att bedja till Gud - icke i former och ceremonier och inlärd liturgier - utan buren av levande böneflod. Ni förstå, jag hade en känsla av att genom denna församling flyter en kärlekens levande böneflod.*⁶⁴

Samtidigt som han ger den här typen av beskrivningar om den kristna gemenskapen kan han se att det kan uppstå problem mitt inne i den. Vi kan t.ex. förlora *hjärtats renhet*, eftersom vi alla är *lika ofullkomliga*.⁶⁵ Detta blir extra tydligt i den senare uppgörelsen med Pingstväckelsen och med Lewi Pethrus.

Vi kan tydligt se i Lidmans produktion att oron för väckelsen ökar under 1940- talets gång. 1943 uttrycker han oron för att den ska stelna i ett ämbetsverk;

*Det finns naturligtvis alltid stor risk för att en andlig väckelse skall stelna och dö i tomma åthävor och döda talesätt. Kärlekens sammanhållande band blir förvandlat till ett nätverk av ekonomiska intressen, i vilket allt verkligt andeliv till slut snärjes och förkväves, och många undertrycker sin ärliga åsikt av rädsla att förlora sin plats eller diktatorernas ynnest.*⁶⁶

Är det ett embryo till en manipulativ miljö som SL varnar för? Det ser så ut. Lidman beskriver den kristna gemenskapen främst utifrån ett relationsperspektiv. Det sker ofta i hans möten med enskilda människor. Det mötet kan äga rum både i samband med gudstjänster eller utanför kyrkolokalen. Han använder själv termen *Communio sanctorum* (de heligas gemenskap) om den typen av oftast spontana möten.⁶⁷ Här kan det vara på sin plats att påminna om ett uttryck som Lidman ofta återkommer till, när han skriver om och beskriver den kristna gemenskapen: Han gör bruk av den nytestamentliga termen *bröder* och lägger till *systrar*, Ibland med olika adjektiv, *älskade systrar och bröder* etc.

Framställningen av den kristna gemenskapen ges en dubbel bild: å ena sidan framhålls en positiv sida där gemenskap och närhet florerar, å den andra ökar hans granskande frågor i intensitet och allvar ju längre 1940- talet går. Han varnar sig

själv och sina predikantkollegor för att bli *plattformsapor*. Han efterlyser alltså äktheten, autenciteten, fram för allt hos trons offentliga företrädare. Det är först en granskning av sig själv, som han sen menar även andra behöver.⁶⁸ Såvitt jag förstår så handlar det för Lidman om motiven som driver människor; Han undrar: talar man för att vara människor till lags eller talar man inför Gud? Där går enligt Sven Lidman en skiljelinje.

I "uppgörelseboken" *Resan till domen* (1949) går SL i närkamp med det som enligt honom, förvandlat Pingstväckelsen mer eller mindre, till sken, profitbegär, kärlekslöshet och maktkamp, för att nu nämna några nyckelord i hans framställning. Man kan tolka beskrivningen som ett slags nödrop.

Vi ser vad det är SL vill värna om och vad han anser hotar den "levande väckelsen". Följande citat kan åskådliggöra detta: *Ack, hur lätt, hur snabbt faller icke damm på även den mest levande andliga rörelse! Hur lätt stelnar och åderförkalkas den icke till härsklysten byråkrati, när livets bröd blir levebröd*.⁶⁹ (skrivet redan 1944) Lidman formulerar i böner sin förtvivlan över situationen i väckelsen. Så här kan det beskrivas:

*Herre, om inte Du kommer med Din fullhet, så förgås vi, mitt i detta överflöd av prat och gräl och gläfs - av överklighet och osanningtomhet och torka. Herre, kom tillbaka till oss med Din egen Helige Ande - vår enda räddning -vår enda hjälp- vår enda tillgång; Hjälparen - den Helige Ande.*⁷⁰

Lidman uppskattar således den kristna gemenskapen mycket. Även om han kan beskrivas som individualist, ser han värdet i något ut över sig själv och den egna tron. Den kristna gemenskapen handlar om *Communio Sanctorum* mitt i det vardagliga livet i konkreta möten med *systrar och bröder* i väckelsen. Han har inte heller här några teoretiska framställningar, det är erfarenheten som står i fokus. När den hotas, enligt Lidman, ser vi klart i texterna hur han starkt och innerligt värnar om gemenskapen. Det finns sålunda ingen ekklesiologi, men det finns en erfarenhet av *Communio*. Spiritualiteten skapas och präglas också av andra. Inte bara av den egna personen. Den har inslag utöver de egna erfarenheterna. Lidmans syn på och erfarenhet av, den kristna gemenskapen är adogmatisk. Inte odogmatisk eller dogmatiskt präglad.

2.5 Grundhållningar

Enligt Steven Land är grundhållningar mer än tillfälliga emotioner. De präglas av den bibliska berättelsen och kan därmed anses på ett mer bestående sätt prägla den person som gestaltar dem. Steven Land tar fram speciellt tre grundhållningar i sin beskrivning av pentekostal spiritualitet: Gratitude, compassion och courage.⁷¹ De är självklart viktiga, men vårt material får avgöra om de finns och om det finns flera grundhållningar hos våra huvudpersoner. Vilka grundhållningar kan sägas prägla den spiritualitet SL gestaltar? Tillit, tillförsikt och liknande ord använder Lidman ofta när han beskriver en slags grundhållning. Lidmans framställning präglas ofta av kontrasten mellan upplevelsen av den egna svagheten och Guds barmhärtighet. Det alstrar hans glädje.⁷² Glädjen hör ihop med tjänandet.⁷³ Tjänandet och kärlek hör ihop.⁷⁴

Glädjen är enligt Lidman oberoende av omständigheter, ty man har den *i hjärtat*.⁷⁵ Tilliten beskrivs ofta som lydnad.⁷⁶ Så här kan Lidman beskriva betydelsen av lydnad i det kristna livet:

*Det är den stora, oerhörda nåden, att man genom frälsningen i Kristus Jesus kommer i ett verkligt lydnadsförhållande och lydnadsberoende till den makt, som är större än våra hjärtan och vet allt, starkare än våra viljor och kan allt.*⁷⁷

Lydnad och överlåtelse ligger hos Lidman nära varandra.⁷⁸ Ett annat drag som präglar SL:s framställning är självrannsakan. Han vill försöka förstå och behöver inse att han själv är orsaken till sina tillkortakommanden.⁷⁹ Annars kan det bli *en liktorn på hjärtat*.⁸⁰ Han vill *gå till rätta med sig själv*.⁸¹

SL speglar ofta den egna svagheten. Han kan beskriva sig själv, sin upplevelse av sig själv som *ett värkande tomt hål*.⁸² Observera att detta är en beskrivning av den kristne predikantens upplevelse av sig själv. En del ställen hos Lidman kan leda tanken till att han i grunden hade en mörk, pessimistisk grundhållning. Det finns nog fog för det. Det skymtar fram här och där. Ett talande citat kan belysa detta:

Hela människolivet är inneslutet mellan två jämnens portar. Du tränger in i livet genom en port av smärta och tårar: du bärs ut genom

en port av smärta och ångest. Vad du får uppleva under vandringen mellan dessa båda tillvarons dörrar är också det något ganska smärte- och ångestfull , min vän .⁸³

Citatet låter oss ana en slags möjlighet, som kan öppnas, för Lidmans åhörare och läsare. Det kan handla om att kunna känna igen sig.

SL:s framhävande av kontrasten mellan det mörka och ljusa i tillvaron fyller ett syfte: det framhäver nådens och frälsningens ljusa verklighet. Inom en ram av mörk skildring av människolivet lyser frälsningens ljus, värme och glädje starkt fram hos Lidman. Den rotas i en personligt erfaren och upplevd tro. Den stavas förvandling, där förlåtelse och transformation är dess kännetecken. Det Steven Land beskriver som "grundhållningar" visar sig finnas ofta i Lidmans texter. De präglar honom tydligt och starkt. Vi ser bilden av en spiritualitet som är existentiell, personlig och en upplevd realitet växa fram vid studiet av SL:s predikningar. Om denna verklighet vill SL ofta och gärna berätta, ja vittna .Han gör det, som vi sett, ofta med starka färger.

2.6 Handlingsmönster

Enligt Land, som studerat pentekostal spiritualitet, består handlingsmönster i det sammanhanget av t.ex. *worship and witness* .⁸⁴ När vi studerar Sven Lidmans spiritualitet kan vi se hur hans handlingsmönster både relateras till den kristna gemenskapen och till hans personliga tro.

Gudstjänsten , eller "mötet", är Lidmans arena.. Vi ser i texterna hur han talar i "mötet", gudstjänsten, direkt till någon .*Du som är här...*⁸⁵ Vid ett annat tillfälle uppmanar Lidman människor att *räcka upp handen* , för att bli fria eller förvandlade. Enligt texten gör flera detta, eftersom Lidman säger till dem: *Gud välsigne er* .⁸⁶ Här kan vi ana eller se skymten utav en slags " pingstliturgi" (mitt uttryck). Vid ett annat tillfälle börjar Lidman "plötsligt" tilltala en man i gudstjänsten. Han berättar om hur denne för många år sedan hade blivit till "*stor välsignelse*" för Lidman genom att på Odengatan i Stockholm dela ut traktater. Lidmans intryck av denne lämnade stor positiv verkan . SL *går ner* i gudstjänsten för att hälsa på mannen.⁸⁷ Här kan vi ana några uttryck för ett slags ideal som

Lidman tycks hysa. Det kan beskrivas som ett ideal att spontant följa en tanke, en ingivelse, direkt när den kommer.

Lidman hänvisar ibland till en speciell pentekostal praxis, förbön för sjuka. Han berättar om ett konkret exempel: En man som led av blodförgiftning får förböner av en predikant, Georg Gustafsson. En troende läkare ger sin tillåtelse till detta. *Broder Gustafsson* böjer knä, ber, och mannen blir frisk⁸⁸ Vid ett annat tillfälle hänvisar Lidman till en annan praxis: gemensam förbön mitt i församlingen. Brev läses upp, med *förbönsämnen*, som hade kommit till Lidman per brev från många olika människor.⁸⁹ Dessa notiser är självklart alldeles för kortfattade för att vi ska få en heltäckande bild av hur gudstjänster utformades i 1940- talets pingstförsamlingar.

Det finns exempel på andra handlingsmönster. Lidman betonar ofta "*plikten att leva, för att tjäna*". Så här kan han t.ex. uttrycka sig: *Plikten att leva - fast du inte orkar leva, fast du inte vill leva, fast du inte kan leva - därför att Gud vill genom dig utföra något i sitt rike - just genom dig. Du sällsamma blandning av fjäril och vilddjur*.⁹⁰ Han brottas själv med den problematiken: i spänningen mellan *fjäril och vilddjur : Fjäril som får bära ansvars börda - vilddjur som får vandra plikts och lydnads väg*.⁹¹

I Lidmans texter förekommer ibland uppmaning till bekännelse, enskilt och gemensamt, av de brister och tillkortakommanden som finns.⁹² I avsnittet om hans syn på den kristna gemenskapen finns detta motiv mycket tydligt. Det förekommer speciellt när han, med självvrannsakan som grund, granskar den egna rörelsen.

Sammantaget kan vi hos SL i predikningarna se hur vittnesbördet, att berätta om sin tro och erfarenhet, är ett typiskt handlingsmönster som formar SL:s spiritualitet. I den pentekostala miljön finns, enligt pingstforskare, ett tydligt muntligt och narrativt drag.⁹³

2.7 Bibelbilder

Bibeln är en viktig källa för tro och liv för pingstvännen, så även för Sven Lidman. Hans predikningar startar ofta med hänvisningar till olika bibelställen. Texter från nya testamentet förekommer oftare än från Gamla testamentet. Hans Sundberg har kartlagt Lidmans bibelanvändning gällande det samlade utbudet av predikosamlingar. 70% av texterna kommer från NT och 30% från GT. Det är alltså texter som SL själv valt inför sina predikningar. För GT:s del är det främst Psaltartexter han valt. Bland NT-texter har SL preferens för evangelierna, främst Lukas.⁹⁴ För 1940-talet gäller följande: Vi har 32 GT-texter och 103 NT-texter i Lidmans predikningar.

Lidman är ingen textutläggare. Han använder ofta texterna som en slags språngbräda för att belysa det han vill säga. Han fastnar ofta för ett speciellt uttryck i texten. Det kan ofta röra sig om något som *blivit levande*, som han uttrycker sig. Uttrycken återkommer sen ofta i texten. Jag tänkte ge några exempel. Ett uttryck är *ofullgånget foster*.⁹⁵ Genom det vill SL belysa livets, människans och framför allt hans egen litenhet och hjälplöshet inför tillvarons komplexitet. Vid ett annat tillfälle använder han termen *hällebergsfrälning*, med hänvisning till Matteusevangeliets sjunde kapitel.⁹⁶ Bilden används för att beskriva det Lidman anser vara *förstahandskristendom*, i kontrast till *andrahandskristendom, den rent teoretiska konventionella prat- och teorifrälsningen*.⁹⁷ En annan bild är *en övre sal*, det betyder enligt Lidman *kristendomens första medvetenhets symptom*. I denna *övre sal* kan man *bli beklädd med kraft från Gud*.⁹⁸ Ibland citerar han ur Psaltaren om *svalan som funnit ett bo åt sig, där hon kan lägga sina ungar*. Den bilden blir sedan en utgångspunkt för att i gudstjänsten direkt vända sig till föräldrar som oroar sig för sina barn.⁹⁹ Jesus-orden om *en skatt i åkern* blir för Lidman en anledning att söka förklara de realiteter som människor påpekat för honom med anledning av besök i Filadelfiaförsamlingens möten. En del har tagit illa vid sig av *hallelujaropandet och kärejesussuckandet*. Lidmans svar är att man kan inte få skatten, det vill säga himmelriket, om man inte samtidigt *köper åkern*. *Åkern* blir då en lämplig bild för Lidman att förklara sig och bemöta de invändningar som en del har när de besökt pingstvännernas möten.¹⁰⁰

Vi ser att bibelbruket i predikan har praktiska konkreta syften. En ofta förekommande bild i mystikens värld är att försvinna från jaget och uppgå i Kristus (Gud) . *Jagets död* liknas i den kontexten vid vetekornet som läggs i marken och dör. Det Jesus-ordet använder även Lidman. *Att följa Jesus- att försvinna från denna världens väsende* .¹⁰¹ En undran kan här vara om Lidman tagit med sig den symboliken från tidigare erfarenheter. Under de första åren efter sin omvändelse 1917, läste han en rad kristna mystiker som Bernhard av Clairvaux, Heinrich Suso, Angelus Silesius och Jakob Böhme .¹⁰²

En text som Lidman läser och utlägger på ett speciellt sätt är hämtad från evangelierna. Den handlar om hur Jesus driver ut demoner ur en människa och in i en stor svinhjord. Folket som äger svinen driver bort Jesus från sitt område. (Matt 8:28-34). Detta kallar Lidman för *svinintresset*. Av alla textbehandlingar Lidman har i sin 1940-talsproduktion är den här texten värd att uppmärksammas. Han följer den noga . Han tillämpar den på en rad exempel ur den egna erfarenheten. Här tycks texten inte enbart fungera som språngbräda. Den används mer än så. Han tillämpar den rakt in i den situation han står i, nämligen pingstväckelsen.. Denna predikan har redan förekommit i en tidigare predikosamling: Fjäril och vilddjur från 1947. Nu inför han den i "uppgörelseboken" Resan till domen från 1949. Tillämpningen är skarp:

*Svinintresset kan komma upp på plattformen, förstår du, det är ingenting som hindrar. Fåren kunna sitta i församlingen och bli klippta, och svinintresset sitter på plattformen och leder i bön och klipper både får och kuponger. Det går bra till en tid. Men när svinen alltför länge suttit på plattformen och lett i bön, tröttna fåren på att låta klippa sig längre. Det blir ingen ull längre .Och väckelsen kallnar, som man säger .*¹⁰³

Och slutklämmen i samma predikan lyder: *Jesus i hjärtat och svinhjorden i sjön! Det är innebörden av den väckelse vi bedja om och säga oss längta efter.*

¹⁰⁴

Bibelanvändningen hos Lidman vill jag beskriva som religiöst- existentiell. Enstaka uttryck, bilder, blir "plötsligt" levande för honom. De kastar ljus över livet, hans egen frälsning och aktuella situationer. Bibeln ger därmed tröst, kraft,

vägledning. Även andra pragmatiska behov fylls vid Lidmans användning av bibeltexter.

2.8 Kultursyn

1940-talets Pingstväckelse lever i en specifik samhälls- och kulturkontext. Dels böljär kriget ute i Europa och dels följer en tid med spirande hopp om fred och ro. Under de årtionden som ligger bakom har pingstväckelsen rönt framgång, motstånd och stor uppmärksamhet. Den tiden är nu under 1940-talet på ett sätt förbi. Samtidigt äger förändringar rum både utanför och innanför rörelsen. Den har att ta ställning till en rad dagsaktuella frågor, en del av dem är kanske mer privatmoraliska än social-etiskt relevanta. Det kan handla om frågor om hur man bör ställa sig till film, teater, dans och liknande fenomen.

Både Lidman och Pethrus tar ställning till detta. Inte minst frågan om kristna bör engagera sig i politik eller ej. Det blir en stridsfråga mellan Lidman och Pethrus, som jag återkommer till.

Hur kan man relatera kultursyn och spiritualitet till varandra? Jag använder mig här av Niebuhrs taxonomi, refererad i Mc Grath Christian Spirituality.¹⁰⁵ Lidman är, som vi sett, ingen systematiker. Hans syn på kulturen och världen får några få konkreta nedslag i textmassan. Därmed inser jag det vådliga i att söka fastlägga alltför generaliserande omdömen och beskrivningar av hans grundhållning. Jag ger dock några belysande exempel. Utan att kunna resa anspråk på att vara generaliserande eller uttömmande.

Lidman antyder och kommenterar i predikningar hur han värderar de medel som kristna bör använda när man vill påverka omvärlden. Först avgränsar sig han mot vissa metoder. Påverkan sker inte genom protestmöten på den offentliga arenan.

Kristendomen lever ej genom att demonstreras och luftas på offentliga protestmöten. Sådana demonstrationer hör denna världen till.

Kristendomen demonstrerar icke och protesterar icke på denna världens politiska lögnsoarèer. Kristendomens världsomvälvande betydelse är , att den existerar. Pris ske Gud!¹⁰⁶

Kristendomen påverkar världen genom att gå från hjärta till hjärta. Det är genom väckelsen, när många kommer till tro, som omvärlden förvandlas.¹⁰⁷ I fokus för SL:s framställning står alltså frågan om vilka medel och vilka verktyg kristna bör använda för att uppnå detta mål. Hans skepsis till resolutioner och protester är tydlig. Samtidigt tror han på och vill arbeta för förvandling av samhälle och kultur. Han vill inte förorda passivitet. Hans hållning bör ses mot bakgrund av den mörka syn på det aktuella läget i Europa, speciellt under krigstiden., som han beskriver. Europa beskrivs som en *dödsbädd*.¹⁰⁸ Det är *gudlöshet och galenskap*" som kännetecknar det moderna Europa.¹⁰⁹ Jesus gråter över vår civilisation som sprider alkohol, bomber och granater och är besatta av pengar.¹¹⁰

Det är sällan Lidman presenterar synd och ondska i strukturella termer. Ett intressant exempel, som hade varit viktigt om han hade utvecklat det, är påståenden om europeiska missionärer som skapat rasuppdelningen i Sydafrika.¹¹¹ Han antyder detta, inte mer. Ibland vidrör han en kristen människas hållning till det som fått beteckningen adiafora: film, bio och teater mm. Han söker undvika att direkt ta ställning i dessa frågor. Däremot tycks han indirekt ge sin syn. En del kristna, främst då bland pingstvännerna, anser ju att det finns "*tvetydiga lokaler*", dit en kristen inte bör ge sig. Lidman säger inte direkt emot detta, men ger en egen variant av svar; det finns en annan *lokal*, som egentligen är den som man bör se som *tvetydig = det egna hjärtat*. Så faran för en kristen, enligt Lidman, undviker man inte genom att i yttre mening inte uppsöka dessa *tvetydiga lokaler*. Det är hela tiden fråga om den inre hållningen.¹¹² En interiorisering av etiken, tycks han plädera för. Hans svar skulle även kunna tolkas som en ovilja att svara direkt och konkret på adiafora-frågorna.

1944 talar Lewi Pethrus i Filadelfiakyrkan under temat Givna kejsaren vad kejsaren tillhör. Där pläderar LP för ett tydligt kristet engagemang inom politiken. Hur svarar Lidman på detta? I tre artiklar i Evangelii Härold presenterar han sin grundläggande syn. Jag vill söka sammanfatta de viktigaste argumenten Lidman ger, för att ge material för undersökandet av dennes syn på kultur och omvärld, som sedan präglar hans spiritualitet. Först ger han en beskrivning av

Pingstväckelsen: *Pingstväckelsen har varit en verklig apostolisk väckelse bortom, över och utanför allt vad "politik" och "kultur" heter.* (Lidmans citattecken). En separatistisk grundhållning, i släkt med nr1 enligt Niebuhrs taxonomi. (Christ Against Culture)¹¹³ Kulturen och "världen" ses i stridens och kampens tecken.

Vidare anser Lidman att samhällets och kulturens förvandling sker genom förvandlade människor. Den förvandlingen sker inte genom *tvångslagstiftning*, ty moralisk förändring äger rum hos individer. Han ser vidare "politiken" som ett *smutsigt redskap* (mina uttryck). Ett annat argument i artikeln är att kristendomen alltid varit en liten kämpande minoritet. SL varnar alltså för en kristendomen som får politisk makt. Ty då upphör den att vara *levande kristendom*.¹¹⁴ Vi kan se hur SL problematiserar kyrkans relation till makten.¹¹⁵

I en tredje artikel samma höst fortsätter Lidmans argumentering. Han återger först ett långt citat från en kulturpersonlighet vid namn Robert Braun från Tidskriften Ord och Bild- juni 1943. Denne tar fram ett historiskt exempel: de första kristnas levande vittnesbörd som martyrer. De hade en vision av ett annat rike än det sönderfallande Rom. Det var enligt Braun en sådd för *en kultur*.¹¹⁶ Sammanfattningsvis kan vi kanske säga följande: Lidman vill värna om kristendomens autencitet och särart. Han uttrycker en starkt kritisk kultursyn. Han varnar kristna (speciellt pingstvännen) för att bli delaktiga i och för att bruka felaktiga medel för att söka rädda världen och kulturen. Han ser den unga politiskt maktlösa urkyrkan som ett ideal för 1900-talets Pingstväckelse. När dess renhet, inre kärna, hotas, tar han till orda. Lidmans hållning kan å ena sidan kanske beskrivas som passiv. Å den andra anser han nog att "kulturen" behöver "räddas" och "renas". Det finns ett spänningsmoment hos SL i relation till frågan om vilka medel som i den kampen bör användas. Däremot bejakar Lidman att varje kristen utnyttjar sin rätt att rösta vid allmänna val. Passiviteten är inte total, men den har sina bestämda gränser, liksom den kristnes aktivitet i relation till politiken. Spiritualiteten, så kan man kanske beskriva Lidmans hållning, måste under alla förhållanden bevaras intakt. Den bör uttrycka den integritet och autencitet SL ser främst återspeglad i den första kristna församlingen. Denna spiritualitet måste alltså bevaras inom den dåtida Pingstväckelsen.

2.9 Sammanfattning av studiet av Lidmans spiritualitet

Nu ämnar jag söka sammanfattande beskriva de väsentliga grunddragen i Lidmans spiritualitet.

Jag vill först påminna om att tiden för min undersökning är en begränsad del av hela Lidmans produktion. 1940-talet leder fram till en uppskakande konflikt med Lewi Pethrus och en uppgörelse med Pingstväckelsen som andlig miljö. Materialet präglas mer eller mindre av detta. Ju närmare i tiden vi kommer konfliktens synliga sida märker vi en ökad intensitet i Lidmans predikningar. Lidmans texter är vidare porösa. De predikningar vi studerat saknar distinkta definitioner och genomarbetade teoretiska begrepp. Det är mer fråga om "vittnesbörd" än dogmatiska framställningar. Lidmans uttrycker en a-dogmatisk spiritualitet.

Jag vill vidare beskriva Lidmans spiritualitet som erfarenhetspräglad, ej teoretiskt orienterad. Jag har sökt beskriva SL som a-dogmatisk, däremot är han inte odogmatisk. Han tycks alltså ointresserad av kristna lärosatser och dogmer. Det a-dogmatiska uttrycks i preferenser och betoningar på den levda tron, det levande mötet med Jesus.

Med SL:s konflikt med LP som bakgrund kan vi se vilka speciella betoningar av spiritualiteten Lidman anser det vara värt att strida för. Vad hotas, enligt SL, i rörelsen? Vad händer inom honom och andra närstående? Vilka väsentliga värden vill han slå vakt om? Svaren på dessa frågor kan kanske ge oss möjligheter att mejsla ut det särpräglade i Lidmans spiritualitet. Med de förbehåll jag ovan presenterat tror jag att det är möjligt att ge profil och innehåll åt den spiritualitet Lidman själv ville och sökte gestalta. För honom är ju kristen tro och kristet liv "på riktigt". Det är dödligt allvar, med den jublande frälsningsglädjen som hisnande bakgrund.

Vi skulle vidare kunna beskriva den spiritualitet SL söker ge gestalt åt som existentiell, personligt hållen, dock invävd i en speciell kristen miljö. SL:s spiritualitet är vidare starkt empiriskt inriktad. Det är främst erfarenheten av

frälsningen, oftast beskriven som en omtumlande punktuell erfarenhet, som står i fokus för spiritualiteten. Bilderna av den kristna existensen har både mycket ljusa färger (frälsningens salighet) och djupt mörka (den egna moraliskt-etiska-andliga kampen).

Ju närmare vi kommer den öppna konflikten med LP och Pingstväckelsen ser vi hur SL söker sig inåt mot en djupare självrannsakan. Denna kritik riktar han även mot Pingstväckelsen, som ju är hans kristna gemenskap .

Utifrån ett spiritualitetsperspektiv skulle man kunna påstå att det enligt SL finns omistliga värden att slå vakt om: den enskildes frihet att själv uttrycka sin gudstro, nödvändigheten av en andlig miljö som behåller sin renhet, autenticitet och spontanitet . SL ser det som ytterst avgörande att Gud får leda och prägla den andliga utvecklingen. Hans predikningar, framför allt från 1945 och framåt, är löpande kommentarer till denna typ av problematik.

Vi kan i framställningen skymta hos SL att det är den andlighet och fromhet som gestaltas under hans första år i Pingstväckelsen, som ses som normativ och önskvärd. Ty den har en inre strävan mot de urkristna idealen. Urkristen tro och liv, som Lidman uppfattar det, står för SL som viktigt korrektiv för all kristen tro av senare datum. Det är vidare innersidan av tron, som enligt SL, hotas av yttre krafter: t.ex. makt, kommersialisering, rutinisering etc. Han ser det hotet inom både sig själv och i Pingstväckelsen.

SL uttrycker vidare en spiritualitet i spänning till den omgivande kulturen. Hans ideal tycks vara, som han uppfattar bilden, den urkyrka som är *politisk oskuld* (mitt uttryck). En maktlös minoritetskyrka där martyriet blir en sådd för en ny kultur tycks vara norm och ideal.

Lidmans spiritualitet är vidare inåtriktad. Men SL har samtidigt en stark övertygelse om att kristen tro har och bör få konkreta verkningar som syftar utåt mot omvärlden. Hans spiritualitet rör sig inåt mot centrum: den personliga tron, den kristna gemenskapen och gudsrelationen genom Jesus Kristus. Ibland kallad Vita kontemplativa. Denna riktning inåt bör sedan få tydliga konsekvenser för

livet bland människor. Hans mörka människosyn, andra skulle säga realistiska, är här ett viktigt inslag i spiritualiteten. Vidare ser vi Lidmans starka betoning av Guds suveränitet. Denna gudsbild borde även tas med när vi söker beskriva vad som är viktig bakgrund för att förstå hur SL resonerar när det gäller frågan om kristendom och omvärld.

Enligt Carl-Gustav Carlsson finns det en skillnad mellan SL och LP i synen på relationen mellan människan och Gud. Ett centralt citat kan vara :*Kan människan sätta sig ner och fatta beslut om att vidtaga åtgärder för att på så sätt föra Guds rike framåt? På denna punkt säger Lidman nej, LP enligt Lidman ja.*¹¹⁷ Carlsson ser här *en teologisk motsättning* mellan SL och LP.¹¹⁸ Om Carlsson gör en rätt bedömning skulle detta kunna vara en viktig utgångspunkt när vi söker beskriva den problematik som min uppsats söker behandla. Och inte minst i jämförelsen mellan de spiritualiteter som SL och LP vill gestalta.

Jag återkommer senare till detta i min jämförelse mellan SL och LP gällande spiritualitetsaspekten.

Lidmans spiritualitet innehåller ingen genomtänkt eller systematisk ecklesiologi. Däremot inrymmer den en stark betoning på och uppskattning av mötet mellan enskilda kristna och den gemensamma bönen och gudstjänsten. Lidmans spiritualitet kommer till uttryck på det personliga planet i hans möten med enskilda personer.

Bibeln har sin givna plats i Lidmans spiritualitet. Den fungerar främst som ett medel för den egna uppbyggelsen. Han drabbas gång på gång av ljuset från Skriften. Detta skildras sen i starka färger i en narrativ predikoform. SL tolkar sitt liv, Pingstväckelsens konkreta situation och det komplicerade människolivet utifrån valda texter från Bibeln. Bibeln har en tydlig normativ, inspirerande och interpretativ funktion i och för Lidmans spiritualitet.

3 ANALYS AV LEWI PETHRUS SPIRITUALITET

Två ting vill jag betona innan jag söker ge en beskrivning och analys av den spiritualitet LP gestaltar under 1940-talet. För det första gäller en allmän iakttagelse om LP:s språk. Texterna hos LP är *öppna och porösa*.¹¹⁹ Därför måste hela tiden frågan ställas i vilken mån det går att använda dessa texter som underlag för en analys av hans spiritualitet. LP är ingen fackteolog, men han skriver och tänker "teologiskt". För det andra är Pethrus texter kontextuella. De är i hög grad ad hoc-texter. De är skrivna och givna in i speciella situationer och behov som han upplever viktiga att möta. Han gör detta med vetskap om sin egen roll som ledare, både lokalt i Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, och nationellt för Pingstväckelsen.

3.1 Trossatser

Lewi Pethrus skriver ofta om den kristna tron. Den kopplas ofta samman med Bibeln, som är grunden för tron. LP utvecklar i vissa texter en innehållsaspekt gällande tron. Likaså hör Andens undervisning ihop med Bibeln, Guds Ord, Ordet. Det är dessutom viktigt att Bibeln får konsekvenser för människors tro, liv och kristna hållning. Bibeln beskrivs som grunden för troslivet.¹²⁰ Erfarenheten vävs sedan in i LP:s användning av Bibeln.

LP:s spiritualitet är sålunda tydligt empiriskt inriktad. En Jesus-erfarenhet, ett möte med Jesus, befriade honom, påstår han, från tvivel på Jesu gudom. I sin ungdom läste han nämligen Viktor Rydbergs bok: *Bibelns lära om Kristus*" Det ledde honom in i ett djupt tvivel, som han blev befriad från genom en erfarenhet av Jesus. Ett citat kan belysa hans grundläggande inställning. Här ser vi hur LP närmar sig frågor kring tro, tvivel och erfarenhet:

*Utan att i minsta mån överdriva kan jag säga, att sedan jag erfor Andens dop, har det varit mig lika omöjligt att tvivla på Bibelns sanningar, som det vid vissa tider förut var mig omöjligt att tro.*¹²¹

Men LP är ingen dogmatiker. Inte heller en systematisk sådan. Han ser främst tron som en praktisk tillgång i det kristna livet. Det gäller både för individ och

gemenskap. Han är inte heller någon vän av fastställda trosbekännelser, en hållning han delar med pentekostalismen.¹²²

*Friheten från en fastställd trosbekännelse har för pingstväckelsens vidkommande inte inneburit någon oklarhet i fråga om förkunnelsen eller i församlingsledningen. Där har man ända från början troget hållit fast vid det urkristna mönstret, sådant vi har det återgivet i Nya testamentet.*¹²³

LP kopplar vidare samman sin kristna tro med det materiella. Utifrån denna för LP viktiga betoning av kristen tro ser han ett viktigt argument för det engagemang i samhälle och politik som han öppet pläderar för från mitten av 1940-talet. Andligheten, så tänker och menar LP, prövas efter hur vi skött det materiella, med hänvisning till Matteusevangeliet kap 25.¹²⁴ Lewi Pethrus:

Det är mycket märkvärdigt, att Jesus icke kommer att fråga, om vi är födda på nytt, om vi är andedöpta, om vi har talat i nya tungor, om vi äger Andens nådegåvor. Det är icke fråga om det då, utan vad han skall fråga efter, det är, om vi i praktisk gärning har omsatt den gudomliga kärleken. Har vi gjort det, då vet han, att vi har varit födda på nytt och andedöpta och fyllda med Andens kraft. Men har vi icke dessa frukter i våra liv, så betyder våra kristna erfarenheter och vår bekännelse ingenting, ty då har vår kristna erfarenhet förfelat sitt mål. Den har endast varit en ansats, men har aldrig kommit till ett resultat.

125

Citatet som är insatt i en tydlig polemisk kontext, bör förstås utifrån ett viktigt faktum. Här pläderar LP i texten för kristet engagemang i samhällsfrågor(1944). Därför har han anledning, som vi sett, att lyfta fram och betona relationen mellan andlighet och ett kristet bruk av det materiella. Vi möter här en slags holistisk spiritualitet. Det finns i varje fall ingen dualism mellan det andliga och det materiella. Det finns en ansats som liknar den som t.ex. Jakobsbrevet står för i Nya testamentet när det gäller synen på förhållandet mellan tro och gärningar. Han antyder vidare i en annan text att det kan finnas olika "stadier" i trons utveckling.¹²⁶

Dessa stadier är: sökandet, att tro Herrens ord och upplevelsen av att tron fungerar.¹²⁷ LP är dock ingen dogmatiker i systematisk mening. Han är dessutom, som vi sett, ingen vän av fixerade Trosbekännelser. Ändå kan han ibland göra korta sammanfattande beskrivningar av sin tro: *Vi tro, att Gud är densamme. Vi tro, att Jesus är densamme. Vi tro, att den Helige Ande är densamme, och då verkar Han också på samma underbara sätt, bara Han får rum och mottaglighet.*
128

Både det trinitariska perspektivet bör betonas likaså LP:s tro på att Gud är densamme. Det utgör en grund för honom att Gud är aktiv i förhållande till människor, och deras behov, idag. Det speglar ett perspektiv av kontinuitet. Teologi med pragmatisk inriktning fyller sålunda LP:s spiritualitet.

LP:s texter är, som vi tidigare påpekat, porösa. Han ser sig själv som en som plockar blommor som Gud planterat ut dem. De blommor han plockar är inte vilka som helst. Hans kristna tro bär en tydlig prägel, som det gäller att sätta in i ett spiritualitetsperspektiv.

För LP finns, när det gäller tron, både ett handlings- och konsekvensperspektiv samt ett innehållsperspektiv. Den sökande tron handlar.¹²⁹ Det händer något när människor tror. Människan som tror *sätter sig i rörelse* mot Jesus.¹³⁰ Hon uttrycker därvid ett behov av Gud. Det driver henne till Gud för att få den hjälp hon behöver. Innehållsperspektivet i tron hänger samman med LP:s starka betoning av sambandet mellan tro och Bibel. Eller med ett vanligt uttryck hos LP: Guds Ord. Den ger grunden och innehållet för tron. Oberoende även av tecken och under.

LP kan ibland uttrycka sig ytterst kritiskt till människor som söker upp möten och sammankomster där det förekommer bön för sjuka. Dit flockas *underverkshyenor*.¹³¹ Det är människor som inte vill arbeta uthålligt och bära bördor i en församling.

Innehållsperspektivet i förhållande till tron är dock inget dominerande motiv. Men det finns dock här och där. Ibland kan vi, som vi sett, möta en antydning till ett trinitariskt perspektiv. Lewi Pethrus: *Ingenting ska kunna rubba oss i vår tro*

*på Jesus, om vi endast genom Guds nåd och den helige Andes bistånd i någon mån får klart för oss vem han är.*¹³² Samtidigt är det kristologiska perspektivet tydligt. Frågan om under, det övernaturliga som LP ofta formulerar det, förekommer då och då i texterna. Han tror på under, men tron ska inte vila på undret. Ty vi har Ordet, det är trons grund. Och framför allt så finns undervisningen om tron enligt Bibeln.

Pingstväckelsen ville vara en rörelse som sökte sig fram till apostolisk kraft och lära. Det fanns en restaurationstanke som viktig bakgrund för att även förstå LP:s spiritualitet. Därför var frågan om andedopet tidigt central för den unge LP.

¹³³. Tanken är alltså att denna form av kristendom, med lära och liv, vore möjlig och önskvärd att återerövra, uppleva och leva i som levande erfarenhet. Denna grundsats präglade mycket av den tidiga Pingstväckelsen i början av 1900-talet. Den präglade även tidigt LP. Den är en viktig nyckel till att förstå pentekostal spiritualitet. LP framhåller den stora betydelsen Andens gåvor (karismatiska gåvor) bör ha i församlingens verksamhet. Ett citat som kan sägas sammanfatta hans syn på dessa ting, visar även hans restaurationistiska inställningen;

*Där de andliga gåvorna saknas, sätter man i allmänhet den mänskliga visdomen i stället. Man kan sina språk, sin exegetik, isagogik, homiletik och allt det där, som man anser att en präst och predikant bör kunna. Men när allt kommer omkring, sakna de flesta de utomordentliga andliga gåvorna. Dessa gåvor- den andliga visdomens och kunskapens gåvor och profetians gåva- vilket behov vi ha av dem!*¹³⁴

LP är ingalunda ointresserad eller likgiltig för trons innehållssida. Däremot dominerar dess handlings- och konsekvensperspektiv. Detta präglar på så sätt hans handlingsorienterade spiritualitet. Vi kan se hur bilden av en utåtriktad handlingsstyrd spiritualitet växer fram och blir tydlig.

3.2 Gudsbild

Carl- Gustav Carlsson har tecknat LP:s gudsbild utifrån hela produktionen. Här koncentrerar jag mig på 1940-talet. Och med specifik betoning på gudsbilden i

relation till spiritualiteten hos LP. LP är som vi sett ingen dogmatiker, men han förkunnar, vägleder och berättar om hur han ser på och hur han upplever Gud. Gud beskrivs som *den levande Guden*.¹³⁵ En typisk formulering kan vara: *Det är underbart att komma förbi systemen, dogmerna, andra människor och sig själv och komma fram till den levande Guden, för att pröva hurudan Han är.*

¹³⁶ Ett tydligt empiriskt drag, med restorationismen som stark drivkraft.

Längre fram i samma artikel fortsätter LP:

*Vi har fått erfara, att bakom bibelordets löften finns en levande Gud som träder oss till mötes, som vi kunna tala med och som hör, vad vi begära av Honom. Det är så viktigt, att vi genomgå allt, som är ägnat att föra oss i förbindelse med Gud och fram till Honom själv .*¹³⁷

Vi ser ett tydligt exempel på betoningen av personlig erfarenhet av Gud. Det är spår av en spiritualitet där relationen med och mötet med "*den levande Guden*" som står i fokus.¹³⁸

I det ovan givna citatet från LP kan vi även se de hinder som LP radar upp för att mötet med *den levande guden* ska komma till stånd: systemen, dogmerna och andra människor.

I den gudsbild vi kan ana konturer av hos LP vävs ibland kärleken och rättfärdigheten samman. Betoning läggs på den Gud som vakar över att sambandet mellan sådd och skörd uppehålls. LP beskriver Gud som en straffande gud.. Det blir ett tungt allvar över gudsbilden. Gud tar ibland till *hårda metoder*. LP berättar om en man som ej ville *gå Guds väg*. Han gifte sig och fick ett barn. *Men så började Gud söka honom. Gud tog först barnet ifrån honom och sedan hustrun . Icke förrän då var han villig att komma till Gud. Men då blev han frälst.*

¹³⁹ En spiritualitet hos LP som sätter Gud främst, men på vilka villkor för människan? LP anser tydligen att människan alltid bör prioritera Gud, annars använder, som vi sett, Gud hårda medel. Det handlar främst om att prioritera evigheten framför jordisk framgång och lycka.

En annan sida av gudsbilden kan betyda en övertygelse hos LP att Gud använder *svaga och bristfälliga människor*.¹⁴⁰ Gud jämförs med goda föräldrar, som anser att det inte är nyttigt att deras barn är sysslolösa. På så sätt inbjuder Gud "*sina barn*" att vara med i arbetet för *människors frälsning*.¹⁴¹ En viss

spänning kan vi alltså se i gudsbilden mellan kärleken och rättfärdigheten. Spiritualiteten torde påverkas av den.

När vi kommer till frågorna kring LP: s människosyn kan vi väva ihop, utifrån ett spiritualitetsperspektiv, dessa bägge aspekter i LP:s gudsbild. Som vi sett uppehåller sig LP inte ofta med innehållssidan när det gäller gudsbilden. En orsak till detta kan ju vara att den han talar till eller skriver för redan är väl insatta i det för dem gemensamma trossystemet.

Ibland tangerar han innehållsaspekten i tron på Gud. Så här kan han beskriva Gud

Många kunna inte komma tillrätta med trosbekännelser och dogmer. Men då man kommit i beröring med dessa ting och sökt göra sig underkunnig därom, tror man sig ha undersökt kristendomen själv, och man är färdig med sitt omdöme. Men kristendomen är gemenskap med den personlige Kristus .Den människa, som på detta sätt lär känna Gud, hon har i viss mening fått nyckeln till alla livets och evighetens frågor. ¹⁴²

Litet senare skriver han följande; *Vår Gud är inte endast den enskildes utan också folkens och historiens Gud. Det är denna förvissning som gör en kristen lugn även under nuvarande svåra förhållanden. ¹⁴³* Vi lägger märke till hur nära en innehållsbestämning av gudsbilden omedelbart kopplas till dess konsekvenser för den troende människan. Detta beror inte främst på det lilla utrymmet i en tidningsartikel. Det speglar, menar jag, en spiritualitet, som tydligt präglar LP .Vi ser även hur LP i sin speciella kontext vill vidga perspektiven på frågorna om gudsbild.

3.3 Människosyn

LP beskriver i klara motsatser människor som tror och dem som inte tror. De senare beskrivs som *syndare*, vilket inte kan sägas om den kristna människan. Hon är *varken syndare eller svärmare. ¹⁴⁴* Det intressanta med denna text är att den har sitt ursprung i den första predikan i Sveriges radio som LP höll En markering mot en lutherskt präglad människosyn tycks här träda fram. Den

troende har iklätt sig Kristi rättfärdighet och erfar Andens kraft till ett heligt liv. Därmed bör hon, enligt LP, och kan hon skilja sig från synden, så långt hon förstår. Därmed sätts målet högt, vilket det bör göras enligt LP. På samma sätt bör den troende akta sig för *svärmeriets* eller fanatismens överdrifter. Vi möter hos LP en hög andlig målsättning för den troende människan. Tesen om att Ought implies can, skulle Pethrus säkert instämma i! Vi ser en spiritualitet med höga ideal, därför att Gud, så menar tydligen LP, ger människan möjligheter att leva detta liv.

Vidare kan vi se hur LP betonar vikten av människans viljeliv. När han undervisar och berättar om sin egen erfarenhet och upplevelse av Andens dop framhåller han fram för allt den avgörande betydelse den har för den mänskliga viljan..¹⁴⁵ Detta hänger samman med hans betoning på en aktiv utåtriktad spiritualitet.

Man skulle kanske med viss rätt påstå att LP:s etik inrymmer inslag av dygdeetik. Han betonar ofta dygder som *offersinne*, *tjänande* och *ansvar*. Det ser vi t.ex i den bok som kom ut 1942: Idag lek, i morgon tårar. Den är en skarp vidräkning med det LP beskriver som samtidens moraliska *förfall*. I kontrast till *nöjeslystnad*, *slapphet* och *bekvämlighet* betonas just dygder som *offersinne*, *ansvar* och *tjänande*.¹⁴⁶ Samtidigt kan LP hävda att det hos varje människa finns, av Gud nedlagt, ett renhetsbehov.¹⁴⁷ Detta bestyrks, enligt LP, av hans egen erfarenhet. Däremot hänvisas i det sammanhanget inte till något bibelord som bekräftar den verkligheten.

En tanke som ofta återkommer i LP:s framställning är synen på människan som ett möjligt redskap åt Gud. Vi ser åter drag av en aktivistisk prägel av spiritualiteten. Det är nyttigt för människan att *hjälpa till i Guds vingård*.¹⁴⁸ Det kan beskrivas som ett slags samspel mellan Gud och människan. Det finns, synes det mig, en spänning mellan synen på Guds suveränitet och människans aktivitet och överlåtelse åt Gud för att bli hans redskap.¹⁴⁹ Den spiritualitet LP gestaltar under den undersökta perioden är, har vi tidigare sett, tydligt präglad av en människosyn där handling och aktivitet står i centrum. När dessutom den överlättna människan samverkar med en Gud, som uppfattas som mäktig, kan och

bör mycket utträttas! Så beskriver LP sin hållning. Därför bör vi väva ihop, se och förstå tillsammans, hans gudsbild och hans människosyn.

3.4 Den kristna gemenskapen

Finns det en pentekostal ecklesiologi, undrade jag tidigare? Enligt Veli Matti Kärkkäinen beskrivs den bl.a på följande sätt: den har en ad hoc natur och fram för allt vill den upprätta experiential apostolicity.¹⁵⁰ En viktig del i tidig pentekostal ecklesiologi är resaturationismen. Det betecknar en strävan *tillbaka till eller fram till urkristendomen*.¹⁵¹ Även under 1940-talet kan vi möta detta tema hos LP. I en artikel i EH från 1945 har vi en typisk rubrik: *Pingstväckelsens mönsterbild. Vilken är den enligt LP? Låt oss lämna Luthers tid, de frikyrkliga fäderna och pingstväckelsens 1907 och gå tillbaka till vårt gemensamma ursprung, Jesus Kristus och den apostoliska tidens församling*.¹⁵² Denna för pingstväckelsen centrala "dogm" eller fokus märks ändå inte så mycket i det material jag undersökt. Det torde finnas två orsaker till detta. För det första har LP tidigare i sin verksamhet skrivit om detta tema.¹⁵³ För det andra är ju pingstväckelsen en kristen rörelse där den muntliga, inte den skriftliga kommunikationen, dominerar.¹⁵⁴

För att förstå Pethrus syn på den kristna gemenskapen bör vi vidare betrakta hans viktiga ledarroll. Han har en avgörande roll i den svenska Pingstväckelsens historia. Han var under många år föreståndare för den största pingstförsamlingen. Dessutom innehar han under många år en tydlig ledarroll för hela rörelsen, utan att vara formellt vald. Under vår undersökta period är detta inget undantag. Under den tiden genomför LP viktiga initiativ. Han startar, under svårt motstånd, den kristna dagstidningen Dagen 1945.¹⁵⁵ Han tar initiativ till en Konferens mellan Döparsamfundet.¹⁵⁶ Han står bakom ett initiativ att starta en folkhögskola, sedermera nämnd Kaggeholms folkhögskola.

Vilken syn på den kristna gemenskapen kan vi se i de, som vi påstått, "porösa" texter hos LP under 1940-talet? Betoningen ligger hos LP på församlingens uppgift: *att vinna själar*. LP uppskattar förvisso den inbördes gemenskapen, men det är en instrumentell och pragmatisk grundsyn som klart står i förgrunden.

Uppdraget, som LP tolkar det, ska utföras med hjälp av människor och Den Helige Ande. Därmed sätts karismatiken in i ett aktiverande sammanhang. Denna aktivistiska, utåtriktade spiritualitet, kommer klart till synes i skriften *Gå ut på gator och gränder*.¹⁵⁷ De första sidorna (37-70) är en ytterst skarp vidräkning med de krafter inom väckelsen som enligt LP alltid sökt att hindra hans initiativ att *gå ut* och *nå ut* med budskapet. Denna *isolationism* har enligt LP funnits hela tiden sen väckelsens början. Den har haft en inåtvänd överandlig tendens. LP menar sig hela tiden haft en kamp med denna typ av tendenser. En intressant detalj värd att notera är att boken i princip var färdig redan 1943, men publiceras inte förrän 1949 (enligt det förord LP skrev). Det är alltså året efter uteslutningen av Lidman ur Filadelfiaförsamlingen i Stockholm. Vi kan nog dra den slutsatsen att LP under större delen av 1940-talet tolkat motståndet mot vissa initiativ¹⁵⁸ som just denna typ av *isolationism*. I texten pläderar LP mycket starkt för en utåtriktad, aktivistisk form av spiritualitet. Han varnar för inåtvändheten, utan att fördenskull nedvärdera den inre uppbyggelsen. Att LP:s spiritualitet har dessa utåtriktade drag förstärks dessutom ytterligare vid läsningen av hans bok *Bönen och själavinnandet* från 1947. Även om han visar uppskattning av bönen som en viktig del i den kristna gemenskapen, ser vi tydligt hur han visar en instrumentell syn även på bönen. Den gemensamma bönen är viktig för *verksamhetens framgång*. Följande citat kan fånga upp mycket av den inriktning när det gäller den gemensamma bönen, som LP anger och förordar;

*I kampen för själars frälsning behöver Guds folk mer än någonsin gå in för bönen. Bönens avgörande och centrala betydelse för människors andliga uppvaknande borde vara den kraftigaste sporre för varje kristen att alltid bedja.*¹⁵⁹

För att denna aktivitet ska nå sitt syfte behövs förutom gemensam bön en tydlig gräns mot världen. En bedjande församling behöver alltså även vara en helig, avskild församling.

Temat om en avskild och helig församling är för LP av central betydelse. Det som enligt samtidens människor kan erbjudas via dans, teater och film kan, på ett bättre och annorlunda sätt, ges mitt i den kristna gemenskapen, hävdar LP. Jag återkommer mer till denna aspekt när jag kommer till den sökfråga jag kallar Kultursyn. När LP beskriver den kristna gemenskapen använder han adjektivet

"*brinnande*", närmast förstådd som överlåten åt Gud. Det är enligt LP ytterst angeläget att den kristna församlingen är *brinnande*, utan att vara rädd för *överdrifter och fanatism*.¹⁶⁰ Närmast pläderar LP för en balans mellan *svärmeri* och ljumhet när det gäller den kristna gemenskapens inre liv.

Sammanfattningsvis skulle vi kanske påstå att LP ser församlingen mer som en instrumentell verklighet än en intrinsikal sådan. Församlingen ses primärt som ett medel inte som ett mål i sig med ett egenvärde. Helhetssynen på LP:s spiritualitet är att det handlar mycket om handling, resultat, utåtriktad verksamhet, med åtföljande redskapstanke. Som individen är ett instrument för Gud och hans intressen på jorden, så ska församlingen vara detsamma! Ledaren visar vägen i ord och handling.

3.5 Grundhållningar

För spiritualitet och speciellt för pentekostal sådan spelar grundhållningar stor roll. Enligt Steven Land är dessa mer varaktiga än tillfälliga känslor eller emotioner. Det handlar om en hållning som tydligt präglar en person och en miljö. En grundhållning är som vi sett, motiverad av trossatser, tex. de bibliska framställningarna och berättelserna. Med andra ord skulle man kunna påstå att grundhållningarna är teologiskt rotade och färgade. Vi kommer nu att presentera några viktiga grundhållningar vi kan möta i de texter vi har från LP under 1940-talet.

Tacksamhet och glädje hör nära samman som angelägna grundhållningar. LP är tacksam för att upplevelsen av andedopet befriade honom från de tvivel han hade i ungdomen. Vi ser hur det hos LP existerar ett samband mellan grundhållningen tacksamhet och för honom väsentliga betingelser hos en troende människa, nämligen att kunna övervinna tvivel.

Nära tacksamheten som viktig grundhållning ser vi glädjen.. Den verkliga glädjen är i Gud, hävdar LP. I texter som tar kraftigt avstånd från "*nöjeslivets raseri*" uppmärksammas *glädjen i Gud*, som det alternativ LP förordar. Vi ser det t.ex. i boken *Idag lek, i morgon tårar*. Ett typiskt citat kan belysa det jag vill

framhålla hos LP. Han återger och citerar en insändare från en medlem i Filadelfiaförsamlingen, Stockholm: "En annan sak, är man frälst, har man ingen längtan till en biograf eller dylika nöjen. Den största glädjen finns hos Gud. Det är vår och mångas erfarenhet.¹⁶¹ Ett citat från LP talar i samma riktning: *Blir man en levande kristen behöver man icke nöjeslivets surrogat. Då får man uppleva verkligheten av Jesu ord om den fullkomliga tillfredsställelsen.*¹⁶² En grundhållning har alltså, enligt LP, betingelser som behöver vara uppfyllda för att den ska fungera hos den troende. De har en central ställning i formandet och utövandet av den egna och andras spiritualitet.

LP hävdar att det också finns ett samband mellan syndakänsla och glädje. Om man predikar tydligare om synden, så resonerar LP, kommer *djupare frälsningsglädje* hos människor.¹⁶³

En annat knippe grundhållningar hos LP är *ansvar, offersinne och tjänarsinne*. Dessa grundhållningar hör nära samman. De tonas extra tydligt fram i boken *Idag lek, i morgon tårar*. Där har LP en skarp vidräkning med det han uppfattar som tidens veklighet, slapphet och själviskhet. I det polemiska sammanhanget görs dessa tre grundhållningar tydliga och enligt LP behövliga och nödvändiga. Det är nog inte fel att knyta dem speciellt till den stora roll som viljelivet har och bör ha enligt LP. Människosyn och grundhållningar hör alltså nära samman i texterna.

En annan grundhållning som utmärker LP är balans och sundhet. Han varnar gång på gång för *andliga överdrifter*. Balansen i tron är viktig för LP. Här kan vi undra om det kan vara ett arv från John Wesley, eller mer allmänt ett weslyanskt arv.¹⁶⁴ En annan form för balans och *sundhet (mitt uttryck)* kan nog vara LP:s syn på relationen mellan det andliga och det materiella i det kristna livet.

LP anser det vara viktigt att även det materiella bör vara med i den kristnes utövande av sin tro. Det andliga och det materiella är två viktiga sidor av tron. LP vill välja vägen mellan att uttrycka *hyperandlighet* och att vara *materialistisk*.

Det är tyvärr inte alltid lätt att avgöra den mer precisa innebörden av det LP beskriver. Men balansen är tydligen en central grundhållning för honom. En synonym till balans skulle *nykter* vara. Ett citat kan kanske belysa detta:

*Jesu frälsning är icke det där ensidiga, som många människor vill göra den till. Det är ett stort misstag att mena, att antingen är han en religiös fanatiker eller också en social reformator. Han är intetdera - men han är bådadera.*¹⁶⁵

Vi kan möjligen ana en skapelseteologisk ansats hos LP.¹⁶⁶ I citatet ovan kan vi ana antydning till en av flera bärande motivationer för det kristna livet: som Jesus är, sådan bör den kristne vara! Teologin visar vägen för etiken. En kristologiskt motiverad etik är central del i den spiritualitet LP gestaltar. Balans, att vara andligt nykter och sund är viktiga ledord i den spiritualitet LP vill gestalta som kristen ledare. Han ser klart sin egen uppgift i den riktningen.

En annan form av *balans*, som vi ser hos LP, är den mellan olika Rörelseriktningar (mitt uttryck). Han vill upprätthålla en balans mellan inåtriktad och utåtriktad grundhållning. Så här kan LP skriva:

*Jag har mer och mer fått se, att huvudfrågorna i en kristen verksamhet är balansen mellan det kristna livets näring och vård å ena sidan och den praktiska verksamheten å den andra. Man möter ytterligheter i båda dessa avseenden. Pingstvännerna i Sverige har fått kämpa en understundom mycket hård kamp för att gå den gyllene medelvägen.*¹⁶⁷

Lägg märke till att det är den kristna verksamheten som står i fokus, underförstått är troligen även den aktiva roll LP spelar som ledare för en sådan. Det är inte egentligen en beskrivning av det kristna livet med dess olika beståndsdelar.

Min tes att LP visar och gestaltar sin specifika aspekt av spiritualitet främst genom handlingar kommer ju tydligt fram i detta klagande citat. Det är vidare en viktig erfarenhet som LP delger, grundad på hans mångåriga iakttagelser. Han betraktar verkligheten utifrån gemenskapens, definierad främst som verksamhetens, perspektiv. Vi ser hur den grundhållning vi kallar balans vävs ihop med vissa handlingsmönster, centrala för LP:s spiritualitet.

I avsnittet om LP och handlingsmönster får vi anledning att återkomma till detta tema. Det är sålunda den kollektiva aktiviteten, det vill säga verksamheten, som anmodas gå den gyllene medelvägen. Därmed ser vi tydligt ledaren som uttrycker sin hållning, för att vägleda de andra.

Som vi sett ovan kan vi konstatera att de väsentliga grundhållningar LP pläderar för i sina texter under 1940-talet dels är kontextuellt rotade i vissa situationer och dels motiveras praktiskt och teologiskt. Det är den lokala församlingens behov av andlig vägledning som är avgörande för LP när han tar till orda i dessa frågor.

Även om vissa texter emanerar ur polemiska sammanhang ser vi hur LP aktivt värnar om vissa för honom väsentliga grundhållningar. De vävs ihop teologiskt med den samlade kristendomsuppfattning LP gör sig till tolk för. Man kan nog med fog påstå att de grundhållningar jag påvisat hos LP är grundade i hans teologi och bildar ett tydligt centrum i den spiritualitet som är specifik för Lewi Pethrus..

3.6 Handlingsmönster

Enligt Steven Land tillhör handlingsmönster centrala inslag i pentekostal spiritualitet. Han behandlar framför allt *worship and witness*.¹⁶⁸ Det finns all anledning att förvänta sig att det hos LP anges handlingsmönster som kan ses som väsentliga inslag i dennes spiritualitet. Vi övergår nu till att studera några av dessa.

Ett viktigt handlingsmönster för LP är bönen. Här ser jag främst två aspekter som framkommer ur texterna. Dels ser vi hur LP betraktar och beskriver bönen som *umgänge med Gud*, att *lyssna till Gud*. Så skriver LP:

*Naturligtvis är bönen mycket mer än ett begärande, ett tiggande. Bönen är umgänge med Gud. Den är ett stilla lyssnande till vad Gud har att säga oss. Den är tillbedjan. Men utan minsta förringande av något av detta, är det likväl ett faktum, att bönen dessutom är ett åkallande av Gud för att få hjälp i vissa bestämda situationer.*¹⁶⁹

Vi ser hur LP väver samman bön och handling. Även om han inte, som vi sett, är främmande för en inåtriktad aspekt av bönen. Eller med andra ord: bönen som en intrinsikal realitet.

I andra sammanhang belyser LP denna för honom och som han anser för hela den kristna verkligheten väsentlig del utifrån andra aspekter. Han beskriver bönen främsta syfte som ett redskap för att *vinna själar*. I den vokabulär som pingstväckelsen utvecklade betyder det alltså att människor ska vinnas för den kristna tron. LP beskriver bönen funktionella aspekter. Den gemensamma bönen har *utomordentlig betydelse för församlingens liv och verksamhetens framgång*.¹⁷⁰ Här vägleder församlingsledaren och anger väg för kollektivet, för den kristna gemenskapen.

En annan viktig aspekt i handlingsmönstren skulle man närmast beskriva som trohet i vardagen. Ett citat kan belysa vad LP kan antas avse med detta:

*För oss alla är det Herrens vilja, att vi ska förbli honom trogna i vardagslivets plikter- i bönevrån- och inför människor som kommer i vår väg.*¹⁷¹

LP skulle kunna beskriva sina handlingsmönster utifrån slagordet *ora et labora!* (bed och arbeta) .

Vi ser hur LP i korta ordalag väver samman etik, teologi och andlig vägledning. Det tycks vara tysta förutsättningar i kontexten vad detta bör få för konsekvenser och vad det innebär i den praktiska utformningen. Det belyser Lands påstående och iakttagelse att den pentekostala spiritualiteten inte främst är skriftlig utan är ett uttryck för en muntlig kultur.¹⁷² Mycket som skrivs både av Lidman och Pethrus har denna muntliga kultur som implicit förutsättning under ytan.

Vägledaren LP tycks förutsätta att hans läsare ska förstå vad han avser med dessa och andra liknande ord. Den spiritualitet LP gestaltar under den av mig undersökta perioden lägger stor vikt vid handlingen. Ofta framställs detta i vaga uttryck. Att göra sin insats etc kan det t.ex heta. Ett belysande citat:

*Det är därute bland människorna i synd och nöd, som vår kristendom sätts på sitt slutgiltiga prov. Därför kan verklig andlighet aldrig stängas inne i högdragen isolering. Den måste ut på gator och gränder för att göra en insats till människors fromma .*¹⁷³

Citatet styrker, menar jag, att LP främst uttrycker sin spiritualitet i och genom sina handlingar. Detta ser han dessutom som en mall för andra, som kriterium på rätt andlighet. Eller med vår terminologi; spiritualitet. Han talar både med och kanske ändå främst till människor. Speciellt i de texter där han implicit starkt polemiserar med den hållning han anser att t.ex. Lidman uttryckt, ser vi hur handlingsaspekten framhävs tydligt. LP värnar starkt om handlingens primat. Detta syns speciellt tydligt i den 1949 utgivna boken Gå ut på gator och gränder. I de första sidorna avviker stil och språk från det LP vanligtvis använder. Här möter vi en stark intensitet i sättet att skriva. Det är fråga om en tydlig avsky för det som strider mot det LP anser han bör värna som viktiga värden. Det handlar då naturligtvis om att på alla sätt nå ut med evangeliet. Här slåss LP för den handlingsinriktade spiritualitet han vill gestalta. Och som han anser vara väsentlig även för den kristna församlingen som sådan.

En viktig aspekt av LP:s spiritualitet när det gäller handlingsmönster kan vi se vid den vikt han lägger vid förkunnelse och undervisning. Jag vill ge ett centralt citat som belyser detta faktum:

Den undervisning, som är i överensstämmelse med Ordet och ledd av Anden, lägger icke endast bränsle på hjärtats altare utan tänder också elden, som sätter själarna i brand för allt heligt och gudomligt. Undervisningen om ett helgat liv väcker då en intensiv längtan efter helighet, och undervisningen om de gudomliga rikedomarna, som stå till vårt förfogande, framkallar hos lyssnarna en helig iver efter att undfå dem.

174

Vi ser hur undervisning och förkunnelse, bör syfta till och leda till konsekvenser för dem som lyssnar. Alla handlingsmönster, som vi belyst vara centrala hos LP, hänger nära samman. De är teologiskt och praktiskt motiverade. Det uttrycker hos LP en form av spiritualitet han dels själv vill gestalta och som han dels anser vara normen för dem han undervisar.

3.7 Bibelbilder

Bibeln är självklart ytterst central och viktig för LP. I de texter jag studerat finns det hänvisningar till olika bibliska texter.

Två bibelpersoner, som LP skriver om, vill jag peka på i materialet. Vi kan beskriva det som en slags förebildsspiritualitet. Den ene är Kaleb från Gamla testamentet. Några typiska drag hos denne vill nu LP påvisa i sin text.. Det är en person som tror på Gud. Han är *full av tro och segervisshet*.¹⁷⁵ Kaleb inriktar sig vidare på det gudomliga, på det osynliga. Han är dessutom ödmjuk, eftersom han väljer den skenbart karga bergsbygden att odla upp. *Bergsbygden* blir för LP en symbol för det svårigheter som vänds till möjligheter. Kaleb är en person, enligt LP, som vågar stå ensam med Gud. Det är inte långsökt att tänka att LP hos Kaleb känner igen sig själv. LP ser de villkor under vilka Kaleb lever, hur denne i tro, i ensamhet med Gud, vänder svårigheter till möjligheter. Självklart sker det med Guds hjälp. Detta, menar jag, är en god spegel för LP att sätta upp för sig själv. Ledaren, dvs LP, kan få känna på ensamheten som en konsekvens av sitt av Gud givna uppdrag. Spegeln som LP kan sätta upp för sig själv, passar säkert in för dem han är vald att leda och vägleda.

En annan person från Bibeln, som uttrycker det jag vill benämna som förebildsspiritualitet, skymtar även fram hos LP. Det är Maria, Jesu mor. Hon beskrivs som förebild i tro, renhet och ödmjukhet. Hon blir frälst precis som alla andra människor. Ett centralt citat kan detta vara: *För att vara en vanlig, syndig människa var hon den renaste varelsen vi gärna kan tänka oss. Det är hennes umgänge med Gud, som gjorde henne så god och ren, som hon var*.¹⁷⁶ LP tar dock tydligt avstånd från det som han uppfattar som romersk- katolsk syn på Maria. I en slags förebildsspiritualitet presenterar LP främst två bibelpersoner. Den kraftfulle Kaleb, som står ensam med Gud och som genom sin tro övervinner motstånd och svårigheter. Och den rena, goda, mottagande Maria. Bibelpersonerna kan sägas förena aktivitet och mottagande i en slags syntes av vad dessa uppfattas gestalta enligt LP. Fanns det möjligen, under ytan, en viss längtan hos den ensamme ledaren LP efter det passiva mottagandelivet?

3.8 Kultursyn

Jag har tidigare i min framställning behandlat Niebuhrs taxonomi angående de aspekter på relationer mellan kristendom och kultur, som han använt. I LP:S texter under 1940-talet ser vi ett växande intresse för samhällsfrågor. Och en kritisk granskning av vissa företeelser i den samtida kulturen. Två aspekter är här viktiga att ta fasta på utifrån vårt fokus på spiritualiteten hos LP. Dels ser vi att den utåtriktade spiritualiteten hos LP inkluderar en bearbetning av vissa samhällsfrågor, specifikt det område som kan hänföras till adiafora. Jag tänker på film, teater, dans och liknande nöjen och kulturyttringar. Den aspekten av spiritualiteten kan väl närmast beskrivas som en form av kristet ansvar, som LP tolkar det.

Den andra aspekten kan beskrivas som ett slags alternativtänkande. Gång på gång hänvisar LP till att en kristen inte behöver nöjeslivet (film, teater etc). Motivet för det är enligt LP att det kristna församlingslivet erbjuder den verkliga glädjen och tillfredsställelsen. Det finns alltså ett dubbelt perspektiv hos LP. Dels ett starkt avståndstagande från, enligt honom, det felaktiga och nedbrytande i vissa delar av kulturlivet. Dels existerar hos LP ett alternativkoncept: den kristna församlingen och den kristna existensen i Anden, dvs spiritualiteten. I detta inkluderas då en för LP central slutsats: kristna människor, han vänder sig främst till sina egna medlemmar i Stockholm och utöver landet, bör engagera sig i samhällsfrågor.

Hans motiv för detta politiska engagemang är bland annat att pingstvännerna nu blivit fler än i början av rörelsen. Nu har man fått förtroende bland människor. Dessutom ställer LP följande fråga: varför överlämna till icke-kristna att sköta samhällsfrågorna. Vi ser alltså en utåtriktad handlingsspiritualitet, motiverad utifrån för LP centrala värderingar. Handlingsmönstren är rotade i trossatser som LP hyllar.¹⁷⁷

Om vi nu försöker karakterisera den hållning LP närmast ger prov på utifrån den taxonomi som Niebuhr använder, torde beteckningen Christ against Culture vara den lämpligaste. Samtidigt finns ju, åtminstone ansatser till, en annan typbeskrivning. Jag tänker på den som Niebuhr betecknar som Christ the

transformer of Culture. Detta borde kunna gälla för LP, om vi nyanserar denna typ till att gälla som ett uttryck för LP:s strävan och vilja att kristna bör mer aktivt gripa in i samhällslivet.¹⁷⁸ Den aktiva och utåtriktade spiritualiteten är här bärande motiv.

3.9 Sammanfattning av studiet av Pethrus spiritualitet

Underlaget för den spiritualitet LP gestaltar under 1940-talet är hans skrifter. De rymmer cirka 500 sidor. Dessutom tillkommer några artiklar i Den Kristne och i Evangelii Härold. (Jag har undersökt åren 1940-49) och i boken Lewi Pethrus som ledarskribent, som inrymmer artiklar ur Dagen under åren 1945-54. Jag påminner ännu en gång om att LP självklart före 1940-talet och även långt efter detta årtionde utformar en egen spiritualitet. Det vi vid studiet av LP:s 40-tal möjligen kan få fram är om det finns särskilda betoningar.

Mina slutsatser om LP:s spiritualitet bör alltså förstås utifrån den av mig pålagda tidsbegränsningen när det gäller studiet av LP och hans spiritualitet. LP:s texter är mycket kontextuella. De bör läsas och förstås utifrån de speciella situationer och behov de enligt LP är avsedda att möta. Som vi sett existerar det en växande klyfta i synsätt på vissa områden mellan SL och LP under 1940-talet. De skrifter som LP ger ut under 40-talet har delvis denna förutsättning under ytan. Samtidigt vill jag hävda att den spiritualitet jag menar kunna se hos LP under den undersökta perioden belyses tydligt just i dessa angivna skrifter. Om vi är medvetna om texternas ad hoc-karaktär och att de ibland är starkt polemiska kan vi ändå tydligt se hur LP på sitt speciella sätt värnar om för honom omistliga värden.

Jag kallar dessa värden, gestaltade i livet, för spiritualitet. Denna holistiska approach på LP:s texter kan förhoppningsvis kasta ljus över det LP anser vara viktigt i sin roll som ledare för en kristen rörelse.

Den spiritualitet som LP lägger tonvikten vid under 1940-talet bär speciella drag. Den är tydligt aktivistisk och handlingsinriktad. Vi kan se detta när LP beskriver centrala områden för spiritualiteten. Kristen tro handlar om att *nå ut*

med budskapet. Bönen handlar om "verksamhetens framgång". Det rör sig om en spiritualitet där gudstron är central. Tron beskrivs främst utifrån sina verkningar, utifrån sin betydelse för människor. Det är effekten som är viktig.

Rörelseriktingen i spiritualiteten är tydligt utåtriktad. Samtidigt tycks LP tydligt slå vakt om den inåtriktade rörelseriktingen i den kristna spiritualiteten. Även om betoningen inte ligger där, av kontextuella skäl bland annat. LP söker hela tiden balansen, mellan det han uppfattar som ytterligheter. Han eftersträvar hela tiden. balans och sundhet.

De tre dimensioner av pentekostal spiritualitet som Steven Land utgår från återfinns även hos LP: trossatser, grundhållningar och handlingsmönster. Jag tycker mig se hur dessa samverkar hos LP för att stärka varandra. Betoningen ser ut att ligga på handlingsmönster, understödd av vissa grundhållningar och motiverade av för LP centrala och väsentliga trossatser.

Det är erfarenheten som är central för LP. Den levda tron är självklar utgångspunkt i och för spiritualiteten. Vi ser en empirisk spiritualitet. Det är säkert av betydelse att LP 1942 låter publicera berättelsen *Hur jag fick Andens dop*. Den hade redan kommit ut 1925. Här ser vi tydligt hur LP beskriver denna erfarenhet som särskilt viktig för den verksamhet han stod som ledare för. Det instrumentella värdet av Andens dop betonas, inte det intrinsikala. Inte heller beskriver LP andedopet som ett led i den kristna människans växt och mognad. Vi kan tydligt se i texterna hur LP beskriver och framhäver att den kristna erfarenheten, som jag tolkar LP, alltid bör ha ett praktiskt syfte. Den bör förstås primärt som ett uttryck för och ha betydelse för en handlingsinriktad spiritualitet. Vi möter hos LP en uppdragsorienterad spiritualitet. Det gäller både den kristna individen, men främst den kristna församlingen. Målet är att vinna själar. På detta hänger allt annat. Detta är den kristna verksamhetens mål. Vi möter hos LP även en tydlig betoning på kollektivet, församlingen och dess verksamhet. Dess framgång, som främst består i att vinna själar, står för LP i centrum. Vi möter här åtminstone ett embryo till en instrumentell ecklesiologi.

När det gäller det Land beskriver som trossatser ger LP även där sitt bidrag. Det finns en spänning i gudsbilden; en spänning mellan Guds rättfärdighet och hans

kärlek. Kärleken till *syndare* framhävs, likaså realiteten av vedergällningen för ett samhälle som enligt LP är på fel väg.

Den kristna människan beskrivs hos LP som *varken syndare eller svärmare*. Vi kan här ana en dubbel front hos LP, dels mot luthersk teologi, som han uppfattar den, och dels mot svärmeri och fanatism. LP är ingen vän av överdrifter. Han föredrar, som vi sett, balans och sundhet".

4 EN JÄMFÖRELSE MELLAN SVEN LIDMANS OCH LEWI PETHRUS SPIRITUALITET

Det är dags att försöka göra en jämförelse mellan SL och LP gällande deras spiritualitet. Först måste vi nog konstatera begränsningen i tidsramen. Det är ju 1940-talet som ligger till grund. Därför bör jämförelsen och eventuella slutsatser av den göras med stor försiktighet. Dessutom kulminerar årtiondet i den offentliga konflikten. Den har ju funnits, som vi sett, under ytan hela tiden. Samtidigt blir de värden som både SL och LP vill slå vakt om tydligare.

Självklart delar både Lidman och Pethrus mycket av samma eller liknande värdegrund: den pentekostala teologin och fromheten. De har haft den som gemensam grund under årtionden. Både Lidman och Pethrus är erfarenhetens människor. Det är den levda tron, den praktiserade teologin som är i centrum för dem båda. Oavsett skilda fokus spelar erfarenheten en mycket avgörande roll när deras spiritualitet tar form och uttrycks. Här finns både deras styrka och deras svaghet och sårbarhet.

När vi konstaterat det självklara behöver vi också söka sammanfatta de skillnader som materialet ändå ger vid handen. Vilka viktiga skillnader i spiritualitet kan jag upptäcka mellan SL och LP? Jag vill peka på några väsentliga områden. Fortsatt forskning bör kunna fördjupa perspektiven och skärpa frågeställningarna! Både Lidman och Pethrus har värden de med kraft vill slå vakt om. SL värnar, tycks det mig, tydligt om den enskildes frihet att leva inför sin Gud. Han vill värna om den ursprungliga Pingstväckelsen, som han uppfattar den. Eller hellre: den form av urkristen tro och liv som han menar den tidiga pingstväckelsen bars upp utav. Lidman ser den unga Pingstväckelsens strävan mot urkristendomen som en ytterst viktig och normativ aktivitet. Den vill han slå vakt om. Ytterst sett handlar det för SL om vem som ska styra eller leda församlingen och väckelsen. Enligt SL får ingen mänsklig hand läggas över väckelsen. Det är endast Gud som ska styra den. Lidman beskriver dock ej hur detta bör gå till i verkligheten.

Den spiritualitet SL tycks vilja gestalta under 1940-talet skulle kunna beskrivas som inåtriktad. Det inre livet, med Gud och "trossyskonen" är av yttersta värde för SL. Där bör värden som äkthet, sanning, uppriktighet råda, enligt Lidman.

Lewi Pethrus visar å andra sidan sin spiritualitet främst genom sina handlingar. Hans "rörelse" är utåtriktad. Det är ledaren som tar initiativ, det är församlingen som därigenom ser Guds ledning. LP vill gestalta en handlingsinriktad spiritualitet, med grundhållningar som tjänande, offersinne och ansvar. Den sträcker sig utöver individen. Den gäller, enligt LP, individ, församling och hela samhället.

Både Lidman och Pethrus delar nog en kritisk och mörk bild av dåtidens kultur och samhälle. De tycks främst vara oense om vilka medel som bör användas för att påverka samhället i kristen riktning.

I brytpunkten mellan en utåtriktad, handlingsorienterad, och instrumentell spiritualitet och en inåtriktad, existentiellt och personligt präglad sådan söker LP och SL förkroppsliga olika former av spiritualitet. I den situationen uppstår naturligt nog spänningar.

Av andra skäl än de jag undersökt, ökar tydligen denna spänning till öppen konflikt. Det uppstår, eller hellre görs tydligt, en skillnad i spiritualitet. Jag skulle vilja beskriva den som en spiritualitet som leder till tes och antites. Den enes inåtriktade spiritualitet skulle kunna beskrivas med termen tes. Och den andres utåtriktade form av spiritualitet skulle kunna beskrivas som antitesen. Eller tvärtom, om man så vill! Därmed faller jag inga värdeomdömen om de olika spiritualiteterna. Men ingen syntes uppstår.

När det gäller två så väsentliga områden som gudsbild och människosyn vill jag söka beskriva skillnaderna mellan SL och LP. SL tycks ha en delvis mörkare gudsbild än LP. Den vedergällning som båda talar om gäller för SL främst individen, där han inte undantar sig själv. För LP ligger vedergällningen på lur för ett helt samhälle. Genom en ljusare, mer aktivistisk, människosyn vill LP gestalta en effektorienterad spiritualitet. SL uttrycker en mörkare människosyn,

som gäller även den kristna människan. Därför kan Lidmans spiritualitet kanske beskrivas som primärt präglad av mänsklig passivitet. Tyngdpunkten ligger därmed naturligt nog på Guds suveränitet.

LP söker gestalta en spiritualitet som rymmer mer av aktiverande drag både i gudsbild och människosyn. Att skiljelinjen blir synlig mellan Lidman och Pethrus när det handlar om frågan om politiskt engagemang blottlägger en *teologisk* skillnad, som borde studeras ytterligare. Om min analys stämmer kan vi kanske finna en viktig nyckel till en djupare förståelse av skillnader mellan de olika betoningarna gällande deras spiritualiteter. Och kanske även hitta vägen till en bättre förståelse av konflikten, som uppstår.

Just i denna brytning mellan skilda gudsbilder och olika syn på människan kan ligga en stor del av förklaringen till att olika betoningar gällande deras olika former av spiritualiteter görs synliga. Samtidigt väcker en sådan analys fler frågor; vilka orsaker kan ligga bakom dessa skilda gudsbilder och människosyner? I vilken mån kan det handla om personlighetsmässiga och uppväxtrelaterade faktorer? Vilka erfarenheter av Gud och människolivet har format deras olika gudsbilder och människosyner? Vilken betydelse kan det ha att den ene är församlingsföreståndare, medan den andre är "fri" förkunnare?

Jag kan vidare se skillnader mellan Lidmans och Pethrus syn på den kristna gemenskapen. Båda uppskattar den mycket högt. Denna uppskattning blottläggs på olika sätt i mitt material.

För LP är församlingen främst ett redskap för gudsviljan på jorden. Genom ledarens undervisning och förkunnelse i Ordet (Skriften) ges kunskap om vad Gud vill på jorden. Varje kristens främsta uppgift är att "vinna själar". Bön och all verksamhet bör ju enligt LP vara inriktad på detta höga mål. Om vi dessutom lägger till en aktivistisk, handlingsorienterad betoning i LP:s spiritualitet kan vi se hur delar av en ecklesiologi växer fram hos LP. Det är konsekvenserna och resultaten av församlingsmedlemmarnas arbete för Gud som är avgörande. Församlingssynen blir instrumentell och pragmatisk.

Även Lidman uppskattar, mitt i sin till synes starka individualism, den kristna gemenskapen. Perspektivet skiljer sig från det LP visar fram. Lidman möter ofta enskilda människor, i samband med gudstjänster och mitt i vardagen. När han möter en medkristen och pingstvän på en parkbänk i Hagaparken, kan han beskriva detta i lyriska ordalag.

Där uppstår, med Lidmans egna ord *communio sanctorum*. Men även i "mötet" i den gemensamma gudstjänsten kan detta uppstå, enligt SL.

En förklaring till de skillnader i betoning och innehåll i ecklesiologin hos SL och LP hör naturligtvis till det enkla faktum att Pethrus är församlingsföreståndare och den självklare ledaren. Lidman finns med i församlingsledningen, men som förkunnare verkar han mest vilja nå den enskilda människan.

LP är ofta upptagen av det gemensamma uppdraget som den kristna församlingen står inför. Han vidgar ju perspektiven ut i det dåtida samhället. Det finns en intressant skapelseteologisk ansats hos LP. För SL gäller, som för Augustinus; Gud och själen, som Lidman tolkar kyrkofadern.

Det kan finnas en avgörande skillnad mellan SL och LP i brytpunkten mellan synen på den kristna församlingens innersta syften; den ene betonar relationer inom gemenskapen. Den andre har sitt fokus på uppdraget. Alla i gemenskapen bör inse att det gäller att "vinna själar". Samtidigt betonar LP även ett växande ansvar inför samhällets utveckling, främst dess moraliska aspekter.

Så länge dessa olika betoningar i spiritualiteten uppfattas som ömsesidigt kompletterande varandra ser det ut som konflikten vore långt borta. Har dessa skilda betoningar vi möter hos SL och LP funnits även före 1940-talet? Varför leder de, som viktiga förklaringsgrunder, till öppen konflikt mellan Lidman och Pethrus? Hade detta kunnat undvikas? Jag kan inte se några enkla svar.

Jag har genom mitt studium fått en delvis djupare förståelse av och kunskap om både Lidman och Pethrus och deras olika former av spiritualitet. Att studera SL och LP utifrån ett spiritualitetsperspektiv har gett mig ny kunskap. Även om det självklart återstår en rad frågor att söka besvara anser jag nog att mitt studium

gett underlag för vidare forskning på området. Förutom att det gett mig utökade kunskaper om Lidman och Pethrus har studiet gett mig anledning att närma mig ett större kunskapsområde: nämligen pentekostal spiritualitet. Detta område behöver belysas utifrån fler infallsvinklingar än ett studium av två ledande personer inom pingstväckelsen.

5 PERSONLIGA REFLEKTIONER

Jag avslutar min uppsats med några personliga reflexioner. Därefter tänker jag ställa några frågor kring det "arv" som jag menar både Lidman och Pethrus gett till Pingstväckelsen först och främst. Men jag tror att detta "arv" även har en ekumenisk adress.

Jag har studerat två kristna personligheter som, på olika sätt, gestaltar viktiga former av kristen spiritualitet. De utformar olika betoningar av pentekostal spiritualitet. Det har varit ytterst stimulerande att fundera över frågor kring relationer mellan spiritualitet, teologi, och en rad näraliggande frågor. Materialet har inte varit lätt att tolka. Efterhandskonstruktioner, en vilja att söka begripliggöra kan kanske ibland ha spelat mig ett spratt..

Jag vill påstå att mitt material talar in i vår postmoderna kultur¹⁷⁹ Både SL och LP lägger nämligen betoningen på den levda tron, den relationella tron. Vi möter här en stark betoning av erfarenhetens avgörande roll för den kristna tron. Därmed ger Lidman och Pethrus viktiga bidrag in i vår kultur, där upplevelse och erfarenhet anses viktiga och centrala för människolivet. Samtidigt måste jag konstatera avsaknaden av djupgående teologisk bearbetning hos dem båda. Det är en brist som är alltför uppenbar. Det visar deras historiska begränsningar!

Låt mig skissa på det arv som jag anser Lidman och Pethrus ger till nutida Pingströrelse och med möjlig ekumenisk adress. Arvet från Lidman ser jag främst i hans vilja och strävan till självrannsakan. Varje kristen behöver gång på gång komma ur sitt gömställe. För att försöka våga sträva efter sanning, autencitet och äkthet. Därmed tar jag inte ställning till frågorna om Lidman hade rätt eller fel i konflikten med Pethrus. Inte heller tar jag ställning till i vilken mån han beskriver en korrekt bild eller ej av 1940- talets Pingstväckelse. Det är mera ansatsen, viljan och strävan till äkthet, sanning och autencitet jag vill uppmärksamma hos SL.

Den omutliga viljan eller försöket till sanningssökande gällande karaktär och liv borde vara en naturlig del i all kristen spiritualitet. Det existentiella anslaget är

vidare ett väsentligt inslag i Lidmans spiritualitet. Den personliga erfarenheten av den outgrundliga barmhärtigheten hos den Gud som vet allt om oss möter ofta i Lidmans texter.

Arvet från Lidman visar på frälsningens outgrundliga salighet och på syndens bottenlösa allvar. Varje kristen förkunnare, präst eller pastor, behöver rannsaka sig själv. Är jag främst en oförarglig kåsör eller borde jag våga mer av äkta sanning och självrannsakan? Hur går det till idag? Varje kristen rörelse behöver obekväma oförutsägbara röster. Det kan handla om att ge utrymme för ett ifrågasättande av även den mest auktoritativa ledaren. Ibland behöver vi våga säga nej, när många säger ja. Det behövs människor som gråter när många jublar. Det bör finnas utrymme för att i andra lägen jubla när en del gråter. Detta bidrag borde kunna få utrymme både i nuvarande Pingströrelse och in i alla kristna kretsar. Att våga ifrågasätta det som uppfattas som det mest självklara har sitt pris. Men det finns miljöer och sammanhang där detta är ett livsvillkor. Lidmans bidrag borde ha ett ärende rakt in i en välmående Pingströrelse, där ”klassresan” är ett viktigt faktum.

Samtidigt ligger det även en ekumenisk utmaning i Lidmans bidrag. Är vår ekumenik mest ett sätt att visa sig artig? Eller kan uppriktiga dialoger, där likheter och skillnader blir tydliga, blottlägga den smärta som finns i den brist på enhet som ändå existerar? Och samtidigt öppna den väg till djupare solidaritet mellan alla kristna, för världens skull. Kan alltså kyrkan bli ett tecken i och för världen?

Arvet från Pethrus har andra förtecken. Hans genuina förening av bejakande av karismatik med äkta socialt engagemang håller ihop en spiritualitet värd att lyftas fram idag. Att hålla ut i årtal, trots hårt motstånd visar en karaktärsstyrka viktig att påminnas om idag. Vi kan beskriva delar av LP:s spiritualitet som släkt med Jakobsbrevet i Nya testamentet. Här ser vi en stark och tydlig betoning på att i konkret handling visa sin tro. En kärvhet som behövs när teologisk slapphet och kollektiva påtryckningar annars skulle få stort utrymme. Vi möter ett ledarskap som ofta trotsar det politiskt korrekta. Vi möter ett ledarskap som ibland kunde verka nerkylande när svärmeriets hetta slog slint.

Pethrus kombinerar i sitt ledarskap en enveten styrka med ett medvetande om att "tron utan gärningar är död". Jakobsbrevets hemlöshet i kristna kretsar, ibland, behöver ersättas med ett bejakande av dess kärva vardagsspiritualitet. Pethrus utåtgående riktning angående spiritualiteten är även idag en påminnelse om vikten av att vara på vakt mot alla former av ensidigheter. När slutenhet smyger sig in på kristna sammanhang behövs den kärva öppenhet LP gestaltade. Den lidande nästan behöver vi alltid komma ihåg!

Om Lidmans form av spiritualitet kanske kan beskrivas som tesen (den starka inåtriktade rörelsen och viljan att leva och gestalta äkta andlighet), så kan vi kanske beskriva Pethrus som antitesen (den i praktisk gärning utformade spiritualiteten = den utåtriktade rörelsen).

Syntesen bör sökas i en *försonad mångfald*. Det går väl lika bra att göra tvärtom: att beskriva LP som tesen och SL som antitesen. I mina beskrivningar ligger inga värderingar. Här finns uppslag till ett närmare studium åt olika håll. Dels har vi många kristna personligheter i historien och i nuet, väl värda att utforska utifrån deras spiritualitet. Dels borde det kunna vara spännande och angeläget att utifrån syntesen av inåt- och utåtriktad spiritualitet närma sig olika kristna traditioner. Att söka en dynamisk syntes av vita contemplativa och vita activa vore värt att lyfta fram som en ekumenisk utmaning och möjlighet. Här tänker jag på Dag Hammarskjöld, som ju i långa stycken kan ses som en syntes av inåt- och utåtriktad spiritualitet.

En av de stora utmaningarna dagens Pingströrelse står inför gäller frågan om identiteten. Vad är Pingströrelse? Finns det en speciell pentekostal spiritualitet och teologi? Hur ser den ut i så fall?

Pingströrelsens styrka har ofta varit handling och initiativkraft.. Däremot har det ofta saknats genomtänkt, genomreflektad djupgående teologi. En viktig utmaning idag, syns det mig, är för dagens pingstvännen att finna en tydlig förening av trovärdig, bibliskt förankrad, spiritualitet och en reflekterande teologi. Om det sker kan Pingströrelsen kanske fortfarande ha ett viktigt bidrag in

i det ekumeniska sammanhanget. Annars blir spiritualiteten ”blind” och dogmatiken steril.

Jag avslutar med några ord som kan låta oss ana en skapande syntes, nödvändig och angelägen, mellan teologi och spiritualitet. Det ärendet tror jag har adress in i olika kristna sammanhang i dag och inför framtiden. Kristen identitet, mångfald, alteritet och trovärdighet kan ha med denna möjlighet att göra. Det kan till sist handla om möjligheten och nödvändigheten av försonad mångfald i syntesens tecken.

*Attempts to speak about our understanding of God (theology) and our efforts to live in the light of that understanding (spirituality) cannot be separated. A theology that is alive is always grounded in spiritual experience.*¹⁸⁰

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

- Ahnlund , Knut (1996) *Sven Lidman: Ett livsdrama* Atlantis Stockholm
- Bexell, Oloph (2000) (red) *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer* Studentlitteratur Lund
- Brattemo, Carl-Erik (1986) (red) *Sven Lidman* Böner och meditationer i livets alla skiften Artos Bokförlag Skellefteå
- Carlsson, Carl- Gustav (1990), *Människan, samhället och Gud Grunddrag i Lewi Pethrus kristendomsuppfattning* : Studia Theologica Lundensia 44 University Press Lund
- Cox, Harvey (1996) *Fire From Heaven The Rise of Pentecostal Spirituality and the Reshaping of Religion in the Twenty-First Century* Cassel London
- Dayton, Donald W (1987) *The Theological Roots of Pentecostalism* Hendrickson United States of America
- Den Kristne (1944- 47),*Tidskrift för urkristen tro och förkunnelse* Häroldens Tryckeri Stockholm
- Evangelii Härold (1934, 1940- 49), *Tidning för andlig väckelse och fri mission* Stockholm
- Harris, John Glyndwr (2001) *Christian Theology The Spiritual Tradition* Sussex Academic Press Portland
- Healey, SJ , Charles J (1998) *Christian Spirituality* Alba House New York
- Henzel , Roland (red) (1952) *Boken om Sven Lidman* Natur och Kultur Stockholm
- Hollenweger Walter J (1972), *The Pentecostals* s 291- 508 SCM Press Great Britain
- Härdelin, Alf (1993) *Spiritualitet : Den Kristna Existensen i Kyrkans liv* , s 305- 317 Verbum Stockholm
- Källmark, Harry (red) (1954) *Lewi Pethrus som ledarskribent Ett urval artiklar ur Dagens första tio årgångar* Förlaget Filadelfia Stockholm
- Kärkäinen ,Veli Matti (2002), *An Introduction to ECCLESIOLOGY Ecumenical Historical & Global Perspectives* Inter-Varsity Press United States of America

Kärkkäinen, Veli Matti (2002), *Pneumatology The Holy Spirit in ecumenical , international and contextual persective* Baker Academic Michigan

Land, Steven J (2001), *Pentecostal Spirituality A Passion for the Kingdom* Sheffield Academic Press Sheffield

Lengborn, Thorbjörn (1991) : *Sven Lidmans omvändelse. Frälsningsupplevelse och omvändelseprocess 1915- 1921 En religionspsykologisk studie. Acta Universitatis Upsaliensis Psychologia et Sociologia Religionum* Almqvist Wiksell Uppsala

Lidman. Sven (1940), *Utvald av Gud En själs lovsång* Albert Bonniers Förlag Stockholm

Lidman , Sven (1941), *Glädjebudbärare* Albert Bonniers Förlag Stockholm

Lidman, Sven (1942), *Från Coventry till Betlehem En bok om frälsning i stormen* Albert Bonniers Förlag Stockholm

Lidman , Sven (1943), *Uppenbarats En bok om andlig verklighet* Albert Bonniers Förlag Stockholm

Lidman, Sven (1945), *Ingen lurar Gud Sett, tänkt och talat* Albert Bonniers Förlag Stockholm

Lidman, Sven (1947), *Fjäril och vilddjur En bok om liv och nåd* Albert Bonniers Förlag Stockholm

Lidman, Sven (1949), *Resan till domen* Natur och kultur Stockholm

McGrath Alister E (1999 , *Christian Spirituality* Blackwell Publishers Oxford

New International Dictionary of Pentecostal Charismatic Movements (2002), Burgess , Stanley (ed) Zondervan Michigan

Pethrus, Lewi (1953) *Memoarer Den anständiga sanningen En början på historien om Vallpojken som blev herde* C E Fritzes Bokförlag Stockholm-London

Pethrus , Lewi (1958), *Samlade skrifter del 8- 9* Förlaget Filadelfia Stockholm

Pethrus, Lewi (1959), *Samlade skrifter Del 10* Förlaget Filadelfia Stockholm

Pethrus, Lewi (1969), *Brytningstider Segertider* Lewi Pethrus Förlag Stockholm

Pingströrelsens årsbok 2003 red; Staffan Swahn , mfl. Pingst Fria Församlingar i Samverkan Stockholm Inget årtal anges

Sahlberg , Carl- Erik (1977) *Pingströrelsen och tidningen Dagen - från sekt till kristet samhälle 1907- 63* Skrifter utgivna av Svenska kyrkohistoriska föreningen II Ny följd Uppsala

Sheldrake, Philip (1998), *Spirituality And Theology Christian Living and the Doctrine of God* ORBIS BOOKS New York

Sjödén, Tomas (1997) *Naken på nådens strand Predikningar av Sven Lidman i urval* Normans Förlag Avesta

Struble, Rohde (1982) *Den samfundsfria församlingen och de karismatiska gåvorna och tjänsterna Den svenska Pingströrelsens församlingsyn 1907-1947* Almqvist o Wiksell Motala

Sundberg, Hans (1986) *Sven Lidman om människan och Gud. En innehållsanalytisk undersökning* Almqvist & Wiksell Studia Doctrinae Christianae Upsaliensia Editor A. Jeffner Uppsala

Sundstedt, Arthur (1973), *PINGSTVÄCKELSEN - en världsväckelse del 5* Normans Förlag Stockholm

Tro och Liv 1984 nr 3 Årgång 43 Tidskrift för kristen tro och förkunnelse Karl A Olsson; Sven Lidman som förkunnare s. 2- 14

Noter

- 1 " Den anständiga sanningen " s 29ff, SL 1949 s 107ff
- 2 Cox "Fire from heaven"
- 3 Jfr Dayton
- 4 För terminologiska frågor ,se Carlsson s 27ff
- 5 Härdelin s 317 jfr Healey X11 ff, Harris 5ff Sheldrake 3- 95
- 6 Land s 13
- 7 a .a s 41
- 8 a.a s 13
- 9 a.a. s 41
- 10 a.a. s 44
- 11 a.a s 138ff
- 12 a.a s 97
- 13 se McGrath s 19- 24
- 14 Carlsson 122- 232
- 15 EH 1941 nr 3 s. 56f
- 16 EH 1946 nr 3 s. 59
- 17 EH 1949 nr s. 40
- 18 EH 1934 nr 3 s. 41
- 19 Pingströrelsens Årsbok 2003 s 45
- 20 för detaljer se Sahlberg s. 62- 163, Sundstedt del 5
- 21 Lengborn s 77- 102
- 22 Ahnlund s 525ff
- 23 jfr LP " Brytningstider Segertider s. 233- 251
- 24 Se Tomas Sjödin "Naken på nådens strand" 1997, på ett Pingstförlag.. 7 av 12 är från ett urval från 1940- talet.
- 25 Carlsson s 19- 29
- 26 Ahnlund s 329ff
- 27 Om Lidman som predikant se Ahnlund 301ff, Tro och Liv - 84 nr s 12- 14 (Karl Olsson), "Boken om Sven Lidman " s 109- 121 .132- 155
- 28 SL 1940 s. 9
- 29 SL 1945 s. 117
- 30 "aversion to creeds" Land s. 18
- 31 SL 1947 s. 249f
- 32 SL a.a. s. 248
- 33 SL 1940 s. 267, se även SL 1942 s. 130
- 34 SL 1945 s. 116
- 35 SL 1940 s. 269
- 36 SL 1945 s. 27
- 37 se t.ex. the International Dictionary of Charismatic Movements som skriver "Pentecostals consider personal experience the arena of true religion " s 1097
- 38 jfr Sheldrake " A theology that is alive is always grounded in spiritual experience .If it is to be complete , theology needs to be lived just as much as it needs to be studied and explained " a.a s. 3
- 39 SL 1942 s. 257
- 40 SL 1945 s. 25
- 41 Se Gunnar Westin i "Boken om Sven Lidman " s. 122- 132, Sundberg s. 15- 19, Ahnlund s 297ff, som främst betonar frändskapen mellan Lidman och Augustinus när det gäller upplevelsen av synd och nåd .
- 42 SL 1945 s. 35ff
- 43 SL 1940 s. 147
- 44 SL a.a s 152f
- 45 SL 1941 s. 172
- 46 SL 1940 s. 21
- 47 SL a.a s. 50
- 48 SL 1941 s. 81
- 49 SL a.a. s. 83
- 50 SL a.a s 181
- 51 SL 1942 s. 46f
- 52 SL a. a s. 83f

---

53 SL a. a s. 146
54 SL a. a s. 237ff
55 SL 1943 s. 69- 83
56 SL a. a s. 77
57 SL 1945 s. 243f
58 SL a.a. s. 74
59 a.a s. 68- 78
60 SL 1940 s 245
61 SL a.a s 251
62 SL a.a s. 260f
63 SL 1941 s.159
64 SL a.a. s. 160
65 SL 1942 s 136, 176, jfr även SL 1943 s. 82
66 SL 1943 s. 188
67 SL 1942 s. 276
68 SL 1945 s. 22f
69 SL 1949 s. 163 , skrivet oktober 1944
70 SL a.a. s. . 192 , en text från mars 1947
71 a.a. s. 138
72 SL 1940 s. 137ff . jfr titeln Glädjebudbärare SL 1941, spec. s. 195ff
73 SL 1945 s. 56
74 SL a.a. s. 58
75 SL a.a. .. 104
76 SL 1940 s. 141
77 SL 1942 s. 114f
78 SL 1949 s. 188
79 SL 1947 s. 115
80 SL a. a. s. 115
81 SL 1945 s. 21ff
82 SL a. a. s. 89
83 SL a. a. s. 89
84 SL .a s. 97
85 SL 1940 s. 159
86 SL 1942 s. 109
87 SL a.a. s. 92ff
88 SL 1941 s. 53f
89 SL a.a. s. 159
90 SL 1947 s. 81
91 SL a.a. s. 82
92 SL 1942 s. 58, 1949 s. 209ff
93 jfr Kärkkäinen Ecclesiology s . 72 , där han hänvisar till Hollenweger
94 Sundberg s. 176 f not 59
95 SL 1940 s. 32
96 SL 1941 s. 117- 130
97 SL a.a s. 121
98 SL a.a. s. 137ff
99 SL 1942 s. 147ff
100 SL 1943 s. 99ff
101 SL 1945 s . 98
102 Ahnlund s. 236 ff, Lengborn s. 78ff
103 SL 1949 s. 186
104 SL a.a. s. 188
105 SL a.a. s. 19- 24
106 SL 1940 s. 212
107 SL 1942 s. 118ff
108 SL 1941 s. 83
109 SL 1943 s. 167
110 SL 1947 s. 89ff
111 SL a.a. s. 131f

-
- 112 SL 1942 s. 136, SL 1943 s. 249f, SL 1945 s. 142
113 SL EH 1944 nr 38 s. 898f
114 SL a.a. nr 40 s. 937f
115 Niebuhrs nr 4 Christ and Culture in paradox
116 SL 1944 EH nr 41 s 968f
117 Carlsson s. 209 not 99
118 Carlsson a.a. s. 211
119 Carlsson a. a. s. 12
120 LP Saml. Skrifter 8; 225
121 LP Saml. Skrifter 9; 137 LP;s markering
122 Land s. 18
123 Lewi Pethrus som ledarskribent s. 29 Dagen 11.6 1946., Dagen 3.5 1947, .
124 LP Saml. Skrifter 9; 317
125 LP a. a. s. 318
126 LP Saml. Skrifter 8; 217ff
127 LP a.a. s. 217- 230
128 Carlsson s. 8 hänvisar till LP 1942 EH s. 796 .Texten finns inte där, jag har inte hittat den i EH under de aktuella åren (1940- 49)
129 LP Saml. Skrifter 8; 218ff
130 LP a. a. s 218
131 LP a.a. s. 223
132 LP a.a. s. 353
133 LP Saml. Skrifter 9; 109ff, jfr Kärkkäinen " The restoration of experiential apostolicity to the whole church" är ett viktigt drag i pentekostal ecklesiologi Se Introduction to Ecclesiology s. 77
134 Den Kristne 1947 s. 242f , jfr även Den Kristne 1944 s 77ff med rubriken " Urkristendomens strömfåra"
135 LP Saml. Skrifter 10; 146ff Om universalismen.
136 EH 1943 nr 17 s 330
137 LP a.a. s. 330
138 . Sheldrake betonar starkt att både teologi och spiritualitet behövs Sheldrake s. 55 ff där han resonerar om vikten av att överbrygga den historiskt betingade klyftan som enligt honom existerar mellan teologi och spiritualitet.
139 LP Saml. Skrifter 10; 27
140 LP a. a. s. 76
141 LP a. a. s. 76
142 EH 1947 nr 29 s 657
143 a. a. s. 658
144 LP Saml. Skrifter 9; 283ff
145 LP a. a. s. 120
146 LP a. a. s. 143ff
147 LP a. a. s. 285
148 LP Saml. Skrifter 10; 76ff, 165f, jfr även Carlsson s. 83ff
149 jfr Carlsson s. 83ff
150 Kärkkäinen An Introduction to Ecclesiology s 73, se hela avsnittet s. 68- 78
151 Dayton s. 23ff , Land s. 15ff
152 EH 1945 nr 15 s 338, jfr EH 1945 nr 44 s 1033f, EH 1948 nr 27 s. 431f
153 "Urkristna kraftkällor " och "På Bibelns mark" i Saml. Skrifter nr 5 och 8
154 Kärkkäinen hänvisar till pingstforskaren Hollenweger , se Introduction to Ecclesiology s. 71f
155 jfr Sahlberg
156 jfr Struble s. 161- 181
157 LP Saml. Skrifter 10; 35- 173
158 Motståndet kom från Lidman enligt Sahlberg s 62 - 163
159 LP Saml. Skrifter 10; 29
160 LP Saml. Skrifter 9: 295ff
161 LP a. a. s. 174
162 LP Saml. Skrifter 8; 240
163 LP Saml. Skrifter 10; 130
164 jfr Dayton s. 38ff , inter alia
165 LP Saml. Skrifter 9; 304

---

166 jfr Carlsson s. 233ff. som starkt betonar detta drag hos LP
167 LP Saml. Skrifter 10; 56
168 Land s. 97
169 LP Saml. Skrifter 8; 296f
170 LP Saml. Skrifter 10; 9
171 LP Saml. Skrifter 8; 269
172 Land s. 26 i anslutning till Hollenweger
173 LP saml. Skrifter 10; 53
174 LP Den Kristne 1945 s 313
175 LP Saml. Skrifter 8; 271, hela avsnittet s. 264- 275
176 LP Saml. Skrifter 8; 285, för hela avsnittet om Maria s. 282- 293
177 För hela avsnittet se LP Saml. Skrifter 9: 143- 276, 303- 322
178 Om LP och politiken jfr Sahlberg och Carlsson s. 122- 232
179 Sheldrake s 10ff
180 a. a. s 3